

könyv
könyvtár
könyvtáros

2003
május

Bényei Miklós

KOSSUTH LAJOS ÉS DEBRECEN

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

12. évfolyam 5. szám

2003. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Vajda Kornél:** Beszélgetés Bakos Klárával, az MKE elnökével 3
Pegán Anita: Két beszélgetés az EU-csatlakozás kapcsán 7

Fórum

- Nagy Attila:** Számadás a talentumokról 14

Műhelykérdések

- Berke Barnabásné:** A teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának
lehetőségei 22
Péterfi Rita: Digitális segítség olvasóknak és íróknak 30
Horváth Sándor Domokos: A Könyvtárosok kézikönyvének egy fontos fe-
jezetéről 36
Sóron Ildikó: „Határtalan Európa” – Kultúrák találkozása 39
Bíró Etelka: A költők könyvtára 43

Könyv

- Bényei Miklós:** Kossuth Lajos és Debrecen 51
Régi könyvek – könyvritkaságok 55
Noéhf Ferenc: Gróf Széchenyi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa 59

From the contents

Kornél Vajda: Talk with Ms. Klára Bakos, the president of the Association of Hungarian Librarians (3);

Anita Pegán: Two interviews on the occasion of Hungary's joining the EU (7);

Zsuzsanna Berke: Thoughts on the feasibility of the full national bibliography of articles (22)

Cikkeink szerzői

Berke Barnabásné, az OSZK főosztályvezetője; *Bíró Etelka,* könyvtárostanár; *Horváth Sándor Domonkos,* a Győri Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *Nagy Attila,* a Könyvtári Intézet munkatársa; *Noéh Ferenc,* a BME oktatója; *Pegán Anita,* az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Péterfi Rita,* a Könyvtári Intézet munkatársa; *Sóron Ildikó,* az Országos Idegennyelvű Könyvtár osztályvezetője

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter,** a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5.7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Beszélgetés Bakos Klárával, az MKE elnökével

– *Kedves Klára! Mindenekelőtt hadd gratuláljak megválasztásához, ahhoz, hogy habemus papam, hogy Ön lett az MKE elnöke. Természetesen nemcsak magához a címhez/ranghoz gratulálok, hanem ahhoz is, hogy Önnek volt bátorsága elvállalni ezt a posztot. Mindannyian tudjuk, hogy az előzetes jelöltek közül többen előzetes nemet mondtak. Mit gondol: azért-e, mert félték magukat Önhez mérni, vagy egyéb okokból? Milyenekből?*

– Köszönöm szépen a gratulációt. Önnek minden bizonnyal több információja van a történekről, mint nekem. Az események körülöttem nagyon egyszerűen zajlottak. Éltem a tagok mindennapi életét, nem voltam a kelleténél beavatottabb a jelölés helyzetének alakulásába, és nem tartoztam az Ön által említett „mindannyian tudjuk” soraiba. Elődöm, Ambrus Zoltán keresett meg február elején, és kért fel az elnökség nevében, vállaljam el a jelölést az elnöki teendők ellátására. Igazán meglepett a felkérés, csak mosolyogni tudtam rajta, mert az egészet mindenestől abszurdnak találtam. Nem tudom, hogy kik nem vállalták el az elnöki posztot, ne vegye tiszteletlenségnek, de nem is érdekelt tulajdonképpen. Nem volt számomra jelentősége, mert egy pillanatig sem aspiráltam erre a posztra, így vetélytársak sem léteztek számomra ebben a helyzetben. Ehhez túl későn léptem a porondra. Azt pedig végképp nem hiszem, hogy valaki félt volna velem összemérnie magát. Kicsit zavar ez a „bátorság” felőli megközelítés. A dolog ennél komplexebb, nehezen tudom ebben a szituációban szemantikailag helyesen értelmezni a bátorság fogalmát, illetve nem szeretnék a kelleténél sem önteltebbnek, sem szerényebbnek mutatkozni.

– *Ön miért vállalta? Izgalmas kihívásnak tekinti, vagy van valami terve/konceptiója/projektje, illetve maga is kíváncsi arra, mi lesz most, mit fog csinálni, mit csinálhat egyáltalán ez új tisztségében?*

– Röviden: mert jó érzés ezért az egyesületért tevékenykedni, mert szeretek ebben az egyesületben munkálkodni, mert erőt érzek abban a három szóban, amikor hallom vagy kimondom, hogy Magyar Könyvtárosok Egyesülete. Találtam egy feladatot, megtalált egy feladat – ez történt. Nem az önmagam kiteljesítésének lehetősége, nem az önmegvalósítás vagy a játszott szerepet a vállalásban. Természetesen mint minden nagy feladat, izgalmas kihívás is egyben, de ezen nem mészlik hosszasan az ember. A döntésnek csak egy röpke pillanata, átsuhan az elmén, jön-megy. Nincs idő hódolni neki, mert mellette megjelenik a „mit kell

tennem az egyesületért” szigorú parancsa. Nem kalandra: munkára vállalkoztam, amikor kimondtam az igent. Úgy vélem, tudom, mit fogok csinálni és hogyan.

– *Hogyan vélekedik arról, hogy mi az MKE elnökének a dolga? Minek tekinti egyáltalán ezt a posztot? Mit kíván tenni ezen a helyen, ezeknek a felhatalmazásoknak/követelményeknek/elvárásoknak a hálójában, illetve mit gondol, mit tehet? Mire lesz esélye, lehetősége, módja?*

– Elsősorban és mindenekelőtt a köz akaratából lettem elnök. Szükséges ezt kimondani, és jó nem elfelejteni. Több mint 2000 egyesületi tagnak tartozom felelősséggel, minden tettem számonkérhető kell legyen.

Sokat hallhatunk manapság a civil szervezetek feladatáról, a társadalmi párbeszéd szerepéről, fontosságáról. Nos, szeretném, ha ennek a párbeszédnek az MKE aktív részese lenne, partner, akit megkérdeznek, aki elmondja véleményét, akire számítanak, mert az a tagság, amelyből áll a szervezet, mert az a szakma, amelyben tevékenykedik e tagság, fontos az ország számára. Az a kormányzati deklaráció, mely szerint az információs társadalom alapintézménye a könyvtár, ne váljék csak szlogenné. Ha fontos a demokratikus jogok között az információhoz való hozzáférés joga, akkor jó szinten teremődjék meg ennek valamennyi feltétele, és aki az információt hatékonyan szolgáltatja, maga a könyvtáros, kapja meg a megfelelő társadalmi elismertséget. Régi törekvések ezek, bizonyos szakmai szinteken talán elmondható, hogy túl vagyunk már rajta, de ez nem általános, nem országosan jellemző. Lobbizni kell érte/mellette a sajtóban, a megfelelő (kormányzati) fórumokon. Mit tehetünk hát magunkért? Hol vannak a gyenge pontjaink? Vegyük a nyilvánosságot. Szinte alig szól rólunk, a munkánkról hír. Lám, az információ nagy letéteményesei nem tudnak hírrel szolgálni magukról. Az egyik legprogresszívebb szakma, de ki tudja ezt rajtunk kívül? Hatékonyabb PR-rel jóval nagyobb nyilvánosságot kell teremteni magunknak. A nélkülözhetetlenségünket nem elég csak magunk közt hangoztatni. Ez a dolog egyik oldala. A másik sem kevésbé fontos. Magunknak is át kell végre mennünk azon a szemléletváltáson, amelynek híján röghöz kötöttek maradtunk, a technika és annak minden áldása csak látszat, sallang, teher, akcidencia lesz rajtunk.

Visszatérve a kérdésre: mi is a feladatom? Menedzselni ezeket a folyamatokat, képviselni, aktívan kommunikálni kifelé és befelé a stratégiai cél érdekében. Esélyem, lehetőségem, módom annyi lesz, amennyit megteremték magamnak. A hittem elég nagy hozzá. A tehetségem: remélem, nem kevés. Az energiám? Csapatban gondolkodom. Tagságban, szekciókban, elnökségben. Biztos vagyok benne, hogy lesz miből táplálkoznom. Kérem, ne vegye a mondottakat pusztán szólamoknak.

– *Mit gondol, mi képesíti Önt az elnöki funkciók ellátására? Elnöki alkat-e, genetikailag is erre programozódott, avagy érzi magában a tudást, tehetséget, motivációt, hogy kipróbálja? Netán meg akarja mutatni, hogy mi mindenre képes (még)? Esetleg úgy véli, hogy akként, amiként elődei ellátták, Ön is el tudja látni feladatait?*

– Ezt a kérdést röviden kívánom elintézni. Nem vetem magam össze az elődeimmel, nem látom értelmét. Ha az Ön által felsorolt képességek közül egyikkel sem rendelkeznék, úgy nem vállaltam volna el az elnöki tisztséget. Erre a kérdésre egyfajta választ egyébként már adtam.

– *Milyen örökséget fog átvenni? Milyen indíttatásokat vél folytatni? A kontinuitás lebeg-e a szeme előtt, vagy inkább szakít (miért) az eddigi tradíciókkal?*

– Az egyesület 1999–2002. évi beszámolójának volt egy remek fejezete. Ez a lehetséges irányokat, a továbbfejlesztést indokló tényezőket, a megválaszolandó kérdéseket öszegszte. Kiváló muníció, jó viszonyulási pontok halmaza egy új elnök részére. Nem idéznék belőle, csak néhány kitélt: „Nem adhatjuk fel országos integráló szerepünket, a könyvtárosra mint szakemberre irányuló figyelmünket, az ország kulturális- és könyvtárpolitikájára gyakorolt hatásunkat, a nemzetközi kapcsolatainkban rejlő lehetőségeket.” Ezek a célok jók, nagyrészt alapjaiban harmonizálnak azzal az elképzeléssel, amellyel érkeztem, de ki fognak egészülni még néhány, az előző pontok valamelyikében már vázolt elemmel, és minden bizonnyal más lesz a megvalósítás módja, más lesz a stílus, más lesz a kommunikáció is. Az egyesület gazdálkodását szélesebb alapokra kívánom helyezni, élve a közhasznúság lehetőségeivel. Gazdagabb szervezetet szeretnék, hogy több lehetőség legyen programunk megvalósításához. Ebbe a tárgykörbe tartozóan szeretném a tagdíjfeigyelmet megszilárdítani. Önmagunk komolyan vételének ez is fontos része. Ha összegzett választ kellene most adnom, talán egy hegeli terminológiával, a „megszüntetve megőrzés” kategóriájával tudnám legpontosabban kifejezni a kontinuitáshoz–tradíciókhoz való viszonyomat.

– *Milyen kapcsolatokat óhajt kiépíteni, milyen szervezetekkel, instanciákkal, személyekkel kíván fogódzni? Miért?*

– A kapcsolatokat jórészt örököltem, de szándékom e területen szélesebb körben nyitni. A legfontosabbak egyikének a szakmán belüli civil szervezetek együttműködését tartom. Szükséges, hogy ezek a szerveződések közös nevezőn legyenek, egységes legyen a fellépés a társadalmi párbeszéd során, ezért nélkülözhetetlen a folyamatos egyeztetés. Jó kezdeményezés erre a könyvtári kerekasztal, ha rendszeresen működik. Sőt tovább megyek: a közgyűjteményi területen belül is szükséges az egységes álláspont kialakítása kardinális témák esetén.

A NKÖM-mel szinte kívánatos a „napi” kapcsolat, itt már megtörténtek az első beszélgetések, egyeztetések, gondolom mindkét fél megelégedésére. Ugyanígy elindult a kapcsolatfelvétel az OM-mel, a nemzeti könyvtár főigazgatójával pedig már folyamatban van a korábbi megállapodás frissítése. Mindezen túl a kapcsolódó minisztériumok: az IHK és a BM is célpont. Kellene a támogatók, akik elviekben azonosulni tudnak a céljainkkal, és a gyakorlat szintjén is tanújelét adják ennek. Egy más megközelítésre is érdemes felhívni a figyelmet: nevezetesen arra, hogy képviselőinknek ott kell lenniük minden szakmai bizottságban, ahol a könyvtárügyről döntenek.

– *Az MKE-t Ön fogja átvinni az EU-ba. Ezzel kapcsolatban milyen érzései, gondolatai vannak? Egyáltalán hogyan vélekedik egy európai magyar könyvtárügyről? Milyen „állatfajta” lesz az?*

– Mostanság nagy látogatója lettem a parlamentnek. A kormányzat az uniós csatlakozás elősegítése érdekében gyakran hívja meg a civil szervezetek képviselőit párbeszédre. Több okból is jelen vagyok ezeken a rendezvényeken. Egyrészt hogy nyilvánvalóvá tegyem folyamatosan, újra és újra létezésünket. Másrészt érdekelnek a csatlakozás tartalmi kérdései. Figyelem, mikor kerül sorra a tematikában a kultúra kérdése, és azon belül mondanak-e valamit a könyvtárügyről, vagy ha úgy tetszik, az információhoz való hozzáférés biztosításának jelenlegi állapotáról, illetve az el-

várásokról, a majdani működési előírásokról. Önmagam is „készülök”, szeretnék képből lenni. A magyar könyvtárosok szakmai felkészültsége jó színvonalú, ez nem okoz majd gondot. Nem mondhatjuk el viszont ugyanezt maradéktalanul az infrastruktúráról (s ezen ne csak az informatikai infrastruktúrát értsük, de a kiszolgáló épületeket is), bár sok minden történt az elmúlt időszakban. Változatlanul szűkösek az elhelyezési körülmények, kevés a számítógépes munkaállomás, a dokumentumvásárlásra fordítható összeg. Lehetne sorolni még a hiányosságokat, de mellette fontos látni a pozitív történeteket is a szakmában. Úgy vélem, hogy egy helyére került társadalmi presztízs alapja lehet egy sikeres uniós jelenlétnek.

– *Szívesen udvarolnék Önnek azzal, hogy személye abszolút közismert a könyvtárosok, így e lap olvasói körében is, de inkább nem tenném. Helyette arra kérném, hogy szóljon önmagáról. Kicsoda, micsoda Ön, mit jó Önről mindenkinek tudnia?*

– Ez majdnem úgy hangzik: milyen referenciákkal rendelkezik, kedves XY? De ez az interjú már csak erről szól.

A nacionálém, amely az ún. amerikai típusú szakmai önéletrajz kategóriába tartozik, a választás előtt napvilágot látott, abból néhány adatra fény derül. Például hogy 1951-ben születtem, tehát nem vagyok fiatal, egyetemi éveimig Salgótarjánban éltem, eredeti végzettségem magyar nyelv és irodalom szakos tanár és filozófiai előadó, hogy a diplomámat az ELTE Bölcsészettudományi Karán szereztem, és érdeklődésem az egyetemi évek alatt a nyelvfilozófia tanulmányozására irányult. Továbbá azt is leírtam, hogy a könyvtár szakot 1995-ben végeztem el az ELTE levelező kurzusán azért, hogy legitimáljam a 20 éves könyvtári munkámat, és mindezek után a PhD-képzésben eljutottam a védésig.

Hadd szóljak néhány szót a munkahelyeimről. Nem volt sok, szám szerint két helyen dolgoztam az életem során. Az első a Kohó- és Gépipari Minisztérium Informatikai Központja volt, ahol négy évig tezaszterkeresztőként dolgoztam mesterem és – ha lehet mondani – barátom, Ungváry Rudolf mellett. Az élet nagy adományának tekintem az együttműködés éveit. Az egyetemi élet szabadsága után féltam a munka ismeretlen világától, a hivatal bürokratizmusától, de a szabadság kontinuitása megmaradt, legalábbis az érzet szintjén, mert Ungváry Rudi maga volt a szabadság megtestesítője. Rendkívüli intellektus, rendkívüli lélek, lenyűgöző személyiség, extra jelenség. Mai szóhasználat: nem akárcsi.

Bocsánat, hogy erről a korszakomról hosszasan beszélek, de valójában fontos volt számomra. Egy életutat nyitott meg előttem, bizonyosságot adott jóról és rosszról.

A második munkahelyem a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem jogelődjének, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiának a könyvtára volt, illetve jelenleg is az. Felkérésre mentem át a Hadtudományi tezaszter meg szerkeszteni. Jó kihívás volt, ott maradtam. Létrehoztam a Hadtudományi Integrált Szakirodalmi Információs Rendszert a honvédségi szakkönyvtárak között, megszerveztem a honvédségi osztott katalogizálást, bevitettem az egyetem könyvtárát a NATO Békepartnerségi Konzorcium Digitális Könyvtári Munkacsoportjába az ország képviselőjeként, miközben végigjártam a munkahelyi hierarchia lépcsőfokait, hogy a végén kikössek az igazgatói posztnál. Tanítok a hadtudományi doktori iskolán, a közéleti tevékenységem kiterjedt. Megválasztásomig többek között az MKE Műszaki Szekciójának, valamint az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának titkára voltam.

Íme, ez vagyok én.

riságot és változatosságot, amely adatok ismerete hasznos lehet gyűjtők, szakemberek, könyvtárosok, kereskedők vagy a könyvek iránt csupán érdeklődők számára is.

A kötet az előző kötetekben felölelt időszakot követő öt év (1992–1996) 115 árverésének kb. 25 000 tételét tartalmazza (az előző kötetek együtt is kevesebb tételt dolgoztak fel) a korábbi kötetekhez képest eltérő tipográfiai és szerkezeti formában.

Eltérés még az előzményektől, hogy jelen kiadvány kevesebb bibliográfiai adatot tartalmaz, nem készültek hozzá mutatók, és nem sorszámozottak a tételek, ezzel szemben az anyag négy részre bontásával, az áttekinthetőbb szerkezeti felépítéssel, a tételeken belüli tagolással, a korábbiaknál terjedelmesebb rövidítésjegyzékkel igyekeznek megkönnyíteni a keresést, és csökkenteni a kiadvány terjedelmét, egyúttal közelíteni a hasonló jellegű nemzetközi kiadványokhoz is.

A leírásoknál az árverési katalógusok anyagát tekintették forrásnak, és csak abban az esetben alkalmaztak módosításokat, amikor ez könyvészeti szempontból nélkülözhetetlen volt.

Az árverések s ebből adódóan az árverezett tételek számának rohamos növekedése miatt eltekintettek bizonyos dokumentumok közlésétől, ilyenek többek között a képeslapok és fotók nagy része, a papírrégiségnek minősülő nyomtatványok tekintélyes része (villamosjegyek, belépők, részvények stb.) – kivéve, ha jelentős személyhez vagy eseményhez kapcsolhatók.

A kézikönyv nem teljes bibliográfiai igényű, csupán a tájékozódáshoz nyújt segítséget.

A könyvet négy részre osztották: *Könyvek, folyóiratok, mappák – Aprónyomtatványok, árukatalógusok, fotóalbumok, fotók – Metszetek, térképlapok, grafikák, plakátok – Kéziratok, okiratok*. Ezekon belül a tételeket a szerzők, szerkesztők és szerző nélküli címek szerint abc-sorrendbe sorolták. A sorrendben a rövid és hosszú magánhangzókat nem különböztették meg. Tételen mindig egy árverési tételt értendő, akárhány kötetből vagy önálló részből áll. A Könyvek fejezetben minden betűfejezet új oldalon kezdődik, kivéve a Q, Ü és Y betűket.

Az egyes szerzők műveit abc-sorrendben, azon belül a kiadások növekvő sorszáma szerint, ezen belül pedig az árverések sorrendjében rögzítették, a HK (hozzákötve) és a HT (hozzátartozik) könyvektől függetlenül. A HK és HT tételeket ismétlődés esetén újból kiírták.

A bibliákat kiadási évszám szerint, a térképeket és látképeket az ábrázolt földrajzi hely (ország, város, egyéb földrajzi név) szerint sorolták.

A cím szerint sorolt, számmal kezdődő könyvcímek a szám kezdőbetűjénél találhatóak, pl. *Ezer* 1000.

Az egy tételen belül ismétlődő név helyett a ~ jelet alkalmazták. A határozott névelőket félkövér kötőjellel helyettesítették, és a cím végén ferde zárójelbe tették, pl.: -régí könyvek./A/.

Az ua.(ugyanaz) rövidítéssel jelölt tételeknél az előző tétellel azonos bibliográfiai adatokat elhagyták, az eltéréseket viszont mindig felvették.

A fordítókat általában nem tüntették fel, kivéve a klasszikusok és modern klasszikusok fordítóit, illetve a neves hazai fordítókat. A bibliáknál zárójelben jelezték a fordítók nevét, illetve monogramjukat. A monogramokat a *Rövidítések*-ben oldották fel.

Amennyiben a műben található aláírás vagy dedikáció nem a szerzőtől származik, külön jelezték, vagy aj.(ajánló, illetve ajándékozó) rövidítéssel jelölték.

Az egy vagy több ívből álló, hajtogatott, tokba helyezett térképmappákat a *Met-szetek, térképlapok* fejezetbe sorolták, és földrajzi hely vagy név szerint csoportosították, néhány kivételtől eltekintve (Lipszky, Vasquez, Scheda stb.). A méreteket cm-ben adták meg (20×20). Könyvnek tekintették viszont a könyvformába kötött, önálló címlappal ellátott térképműveket (Görög Demeter stb.), ezek a *Könyvek* fejezetben találhatóak szerző vagy cím szerint.

Néhány fontosnak ítélt sorozatcímet rövidítve, zárójelben jelöltek, a *Rövidítések* végén ezeket is feloldották.

Az önálló szerző nélküli, szerkesztett, összeállított, összegyűjtött stb. műveket vagy a közreműködők neve szerint sorolták be, és a név után zárójelben jelezték a közreműködés minőségét (szerk., öá., ögy. stb.), vagy cím szerint vették fel, és hátrébb nevezték meg a közreműködőket. Az ilyen műveket igyekeztek egyféleképpen besorolni. A több mint 1500 utalás nem jelentéktelen részével ezeknek a könyveknek a keresését próbálták könnyebbé tenni.

A kiadványból két fontos bibliográfiai adat maradt ki. Az egyik a kiadó, illetve nyomda neve (kivéve a Kner Nyomdát, amelyet akkor is jelöltek, ha a kiadó nem Kner volt), a másik az oldalszámozás és az illusztrációk száma. Az illusztrációkat általában ill. rövidítéssel jelezték, a nemes illusztrációkat, mellékleteket (rézmet-szet, rézkarc, acélmetszet, művészi fametszet, könyomat, linómetszet stb.) részletezték.

A közreműködők neveinek helyes alkalmazását illetően az Új magyar irodalmi lexikon, a Magyar életrajzi lexikon és a Világirodalmi lexikon leírásait vették alapul.

A régi magyar vagy magyar vonatkozású tételeknél minden esetben megadták az RMK, RMNY, Apponyi (Ap) számot, illetve jelezték, hogy hungarika (hung.).

Az első számoszlop a kikiáltási árakat, a második a leütési árakat mutatja magyar forintban. (VK)

(A magyar könyvgyűjtő új kézikönyve III. Szerk. Szinainé László Zsuzsa – Földváry András, Bp. 2002. Ny.n. 504 l. Cérnafűzve, fóliázott kartonkötésben, B/5 méretben.)

Kapható a KRISZTINA Antikváriumban [1013 Budapest, Roham u. 7. Telefon/fax: (36–1) 212-8909], és a **HONTERUS** Antikvárium és Aukciós Házban [1053 Budapest, Múzeum krt. 35. Telefon: (36–1) 267-2642, 317-3270, fax: (36–1) 235-0496]. Ára 12 500.- Ft.

– A Külügyminisztérium 2000-től már meghívásos pályázat formájában kezeli a programot, hiszen stabilizálódtak ezek a Pontok, és rengeteg programot bonyolítanak le. Szintén pályázati lehetőség volt az alpontok kialakítása. Megyénkben Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas és Solt csatlakozott hozzánk. Velük célirányosabb a kapcsolat. A Külügyminisztérium közkönyvtári programján is több községi és városi könyvtár nyert a megyében – Kiskőrös, Kiskunmajsa, Tiszakécske például –, és velük is tartalmas szakmai együttműködésünk van. Információs egység-csomagokkal, rendezvényekkel segítjük azonban a kisebb településeket is azokból a forrásokból, amelyekkel mi rendelkezünk.

– *Mi a tapasztalatod, hogyan befolyásolta a könyvtár látogatottságát az Európai Információs Pont működése?*

– A közkönyvtáraknak rendkívül fontos feladata, ha lehet így fogalmazni: küldetése, hogy olyan, a társadalom széles körét érintő valós programokban vegyen részt, melyek által az emberek egyértelműen érzik és tudják, hogy a könyvtárba érdemes bejönni. Érdemes azért, mert ott megfelelő tájékoztatást, a problémájuk megoldásához javaslatokat kaphatnak. Egy-egy ilyen új program meghonosítása teljesen új érdeklődőket hoz a könyvtárba, hisz az emberek azért jönnek be, mert valamilyen kérdésben információt, ahhoz kapcsolódó dokumentumokat, segítséget várnak. De nemcsak új rétegeket hozott be intézményünkbe az EIP, hanem a meglévő olvasók új igényeit is kiszolgálja. A régi olvasóink is óhatatlanul részesei lettek ennek a szolgáltatásnak. Nagyon fontos arra figyelni, hogy melyek azok a kérdések, melyekben ténylegesen egy széleskörű társadalmi réteg szeretne tájékozódni. Főleg ha egy, az egész országot érintő kérdéstről van szó, mint például az uniós csatlakozás.

– *Hogyan vettetek részt az EU-népszavazást megelőző kampányban?*

– Számunkra elképzelhetetlen volt, hogy a mostani kulcsfontosságú kérdések közül éppen az uniós csatlakozásra való felkészülésben ne vegyünk részt. Az állampolgárok tájékoztatásán kívül még egy fontos feladatunk volt. Nemcsak a kampány idején, hanem kezdettől fogva nagyon sokat tettünk azért, hogy a döntéshozók minél többen felismerjék a könyvtárak sokoldalú szerepét az állampolgárok eredményes tájékoztatásában. Az európai uniós csatlakozás eddigi egyik legfontosabb pillanatát, a csatlakozási dokumentum aláírását a könyvtári kávézóinkban kivetítón láthatták az olvasóink. A könyvtár feladata az is, hogy az adott pillanatra próbáljon odafigyelni. Több ember itt élte át ezt a jelentős eseményt.

– *Hogyan látod Magyarország Európai Uniói tagságának hatását a könyvtárak helyzetére?*

– Úgy hiszem, sok lehetőséget nyit meg a csatlakozás. Talán a leglényegesebb az európai könyvtárakban dolgozók gondolkodásmódjának, az ottani munka rendszerének a megismerése. Ez jelenti a lakosság megnyerésének azt a tudatosságát is, amely által ezek a könyvtárak a legjobbak szeretnének lenni a szolgáltató intézmények között. Ebben a vonatkozásban kiemelkedő nemzetközi eredmények vannak. Ilyenek többek között a brit, a holland és a dán példák. Remélem, hogy a jövőben szélesebb körben lesz lehetőség az együttműködésre és arra, hogy a szemléletváltáshoz egyfajta közös szakmai gondolkodás által jussanak el a magyar könyvtárosok. Természetesen ezek a kapcsolatok nem most kezdődnek, de sajnos ma még szűkkörűek. Remélem, megsokszorozódnak a lehetőségek, löbben tudnak utazni, látni és együttműködni. Nem azt mondom, hogy nincs lehetőség mások tapasztalataival megismerkedni, hiszen hozzá lehet férni a nemzetközi eredményekhez.

Azt hiszem azonban, érezhető a különbség aközött, amikor az interneten megnézek egy honlapot vagy letöltök egy dokumentumot, vagy mikor személyes kapcsolat révén a megélt élmények, tapasztalatok alapján születnek ilyen ismeretek. Ehhez természetesen sokat kell tenniük a magyar könyvtárosoknak. Önálló munkavégzésre, kapcsolatteremtésre és magasabb szintű nyelvtudásra, kommunikációs készségre van szüksége sok szakembernek. Bízom benne, hogy ez a folyamat jó irányban halad és felgyorsul. Gondolkodás- és szemléletmódváltás szükséges ahhoz, hogy értsük a külföldi kollégák törekvéseit. Nemrégiben az OSZK-ban tartott „A stratégiától a cselekvésig” című, a könyvtárak fejlesztéséről szóló brit–magyar konferencia tapasztalatai is azt mutatták, hogy mennyire más szempontból nézik külföldi kollégáink ugyanazt a dolgot. Nem a könyvtárak fejlesztését és a könyvtárak fontosságát hangsúlyozzák elsőrendűen, hanem folyamatosan feladatok, programok megvalósításán dolgoznak. Ezek a programok a döntéshozók, a kormány részéről magas támogatottságúak. Ez hallatlanul fontos ahhoz, hogy meg tudjuk értetni, miért van egy programnak jó helye a könyvtárban. A legutóbbi brit siker, a People’s Network, ami a közkönyvtárakban internetes hozzáférést, az állampolgárok részére internetes tanfolyamokat jelentett, szintén nagyon tanulságos. Ezeket a magyar könyvtárak is fontosnak tartják és eredményeket is elértek e téren. Tehát látszólag túl sok különbség nincs, két dologban mégis óriási. Az angolok ezt nagyon pontosan és precízen, az ország egészére nézve meg tudták szervezni. Nem egyes könyvtárak mutattak fel kiugró eredményeket, hanem a könyvtári hálózat egésze. Ahhoz, hogy átütő sikereket érjenek el, és komoly odafigyelést kapjanak, országos összefogásra volt szükségük. A másik különbség, hogy amikor országos szinten megnyerték a projektet, a saját rendszerükön belül már nem a versengés, hanem az együttműködés volt a hangsúlyos. Nem tovább pályáztatták a résztvevőket, hanem a megszerzett pénzekből megtervezték a hálózaton belüli arányos támogatást. Van még mit tanulnunk tőlük!

– Ezen célok elérése érdekében személyesen is részt veszel a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma stratégiájának megvalósításában mint az egyik munkacsoport vezetője. Milyen terveitek vannak?

– A minisztérium stratégiai célkitűzései között kiemelten hangsúlyos szerepet kapott az Európai Unió csatlakozás mellett a regionális, kistérségi könyvtári ellátás fejlesztése. Úgy gondolom, hogy ezt ténylegesen előtérbe kell helyezni, mert ha nem alakul ki megszervezett és sokkal hatékonyabb, kistéleplésekig eljutó könyvtári szolgáltatás, akkor a rendszer teljes egészében nem tud majd teljesíteni. Az természetes, hogy ez a fejlesztés nagyobb könyvtáraknál indult el, hiszen egy szolgáltatási rendszer fölfelé soha nem működik, de természetesen lefelé sem tud működni, hogyha a kistéleplési könyvtárak modelljei nem kerülnek kidolgozásra, és a rendszer egésze nem alakul át. Bízom benne, hogy a minisztérium stratégiájában szereplő nagyon fontos terület az elkövetkezendő időben konkrét gyakorlati megvalósításokra példát fog mutatni. Remélem, hogy az általam vezetett munkacsoportnak sikerül egy olyan több lábbon álló rendszert kidolgoznia, amely valóban átütő erejű lesz a kistéleplések ellátása tekintetében. Figyelemmel kell lennünk a napirenden lévő közigazgatási reformra. Arra, hogy hogyan alakul a kistérségek és a megyék szerepe, hogyan fognak működni a régiók. Mindezért nagyon nagy szükség van arra, hogy folyamatosan nyitottan tájékozódjunk, és együttműködésben legyünk a döntéshozókkal. Ők végül nélkülünk is dönteni fognak ezekben az

ügyekben, de nem mindegy, hogy szakmai véleményünkkel, érdekképviseletünkkel mi is részesei leszünk-e a döntéselőkészítésnek. A tájékozódás már csak azért is elengedhetetlen, hogy megértsük: történnek majd minket is érintő változások. Hiszen ezeket a változásokat nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ha mindezeket sikerül összehangba hozni szakmai törekvéseinkkel, célkitűzéseinkkel, akkor sikeres programot valósíthatunk meg.

* * *

2. Szűcs Margit könyvtárossal az EIP működéséről

– *Milyen jellegű az EIP dokumentumállománya?*

– Az EIP dokumentumállományának alapja a Katona József Könyvtár Európai Unióس különgyűjteményéből származó állomány volt, melynek további célirányos és a felhasználók igényeihez igazodó bővítése folyamatos. Kiadványokkal és információkkal az Európai Bizottság Magyarországi Delegációja is támogat bennünket. Szolgáltatásaink működtetésének további fontos alapjai könyvtárunk technikailag korszerű informatikai hálózata, technikai eszközei és a könyvtár szakképzett információközvetítő szakemberei. Állományunk nagy részét a hagyományos, nyomtatott dokumentumállomány teszi ki: az Európai Unióس szakirodalom, turisztikai szakkönyvek, időszaki kiadványok, jelentések, konferenciabeszámolók, prospektusok, plakátok. Az elvihető leprellő térképek például a gyerekek körében is nagyon népszerűek. Mindezek együttvéve jelentik információközvetítő szolgáltatásunk alapvető bázisát. Gyűjtőkörünkben az uniót bemutató általános témakörök – olyanok, mint például EU-történet, EU-tagállamok, EU-intézményrendszer – mellett kiemelném a mezőgazdasági jellegű kiadványokat, hiszen megyénk mezőgazdasági régióban található, így a nekünk feltett uniós kérdések nagy számban erre a területre vonatkoznak.

Az információs pont munkáját mezőgazdasági jellegű referenzkérdések, gazdaságforumok szervezése tekintetében Török Tamás mezőgazdasági szakvégzettséggel rendelkező kollégánk segíti.

– *Gondolom, a nyomtatott dokumentumok mellett az elektronikus információforrások is népszerűek.*

– Az elektronikus információforrások igénybevétele még nem annyira jellemző. Felhasználóink többsége még mindig a nyomtatott dokumentumokat részesíti előnyben. Az elektronikus információforrásokat elsősorban a nyelvtudással rendelkező látogatóink használják: diákok, pedagógusok, valamint az olvasók megbízásából a tájékoztatást végző könyvtárosok. Közülük az egyik legjelentősebb az Euro Info Service által szolgáltatott magyar nyelvű Európa Szerver. A tájékoztatásban fontos információforrásaink ezen kívül az Európai Unió hivatalos honlapja, az Európai Unió magyarországi intézményeinek honlapjai, valamint a

magyar minisztériumok honlapjai. Ezek közül kiemelném a Külügyminisztérium és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium internetes szolgáltatásait. A weboldalak mellett az információs pont állományába tartoznak még a különböző multimédiás és CD-ROM-adatbázisok: Eurostat, PRESSDOK, vagy az elősorban gyerekeknek készített EURO-Poly és a Hello Europe CD-k.

Elektronikus hírleveleink közül a BRUXINFO és az EUROATLANTI Hírlevél számaikat emelném ki, melyek olvasóink körében is közkedveltek.

Jogi kérdésekben vagy az EUR-LEX-ről keresünk információkat, vagy az egyetemeken működő Európai Dokumentációs Központoktól kérünk segítséget. Itt szeretném megemlíteni és egyben megköszönni a Delegáció kommunikációs munkatársainak, az országban működő információs pontok kollégáinak, valamint a szegedi és debreceni dokumentációs központok kollégáinak a segítséget.

– *Milyen témakörök iránt érdeklődnek leginkább a látogatók?*

– Ez érdekes kérdés. Attól függ, hogy ki a kérdező. Több korcsoportba és a társadalom különböző rétegeibe tartozó olvasó használja az Európai Információs Pontot. A diákok és az oktatók általában nyelvtanulási és képzési pályázatok, lehetőségek iránt érdeklődnek. Egyébként ezeket az anyagokat, pályázati plakátokat elküldjük az iskoláknak is. A felsőoktatási intézmények tanulói évfolyamdolgozatokhoz, szakdolgozatokhoz kérnek speciális információkat. Az állampolgárok a legkülönbözőbb, szakmájuknak vagy munkaterületüknek, esetleg érdeklődésüknek megfelelő kérdésekkel keresnek meg bennünket. Főként mezőgazdasági, pénzügyi témájú, valamint környezetvédelemmel kapcsolatos kérdéseket kapunk. A kérdéseknél megfigyelhető, hogy látogatóink érdeklődése egyre témaspecifikusabb, vagyis a „Mi a különbség az Európai Tanács és az Európa Tanács között?” helyett már az unióban felállítandó ügyészségek tervezetére, a díszállat-kereskedés megnyitásához szükséges előírásokra vagy a libatoll szabvány méretére kíváncsiak.

A vállalkozók részéről is nagy az érdeklődés az Európai Információs Pont szolgáltatásai iránt. Az EU-konform vállalkozásokkal, szabványokkal kapcsolatos kérdések megválaszolásában több Kecskeméten működő szakmai képviselőtől, kamarától tudunk segítséget kérni.

A kérdéseket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a célirányosan, egy adott témáról információt gyűjtő, illetve kereső látogatóink száma megnőtt. A technikai jellegű kérdések száma – mint például az információs pont nyitva tartására, technikai szolgáltatásainkra vonatkozó érdeklődés – viszont csökkent. A látogatóink számát napi rendszerességgel mérjük, rögzítjük a referenzkérdéseket, valamint hogy az olvasók kutatásaikhoz, tájékozódásukhoz hány darab dokumentumot használtak fel az információs pont állományából, és külön mérjük az elektronikus információforrásokat igénybevevők számát is. A rendezvényeinken megjelent vendégeinket a becsatlakozókban regisztráljuk.

– *A népszavazás előtti kampány idején hogyan alakult az érdeklődés?*

– A látogatók száma többszörösére nőtt, nagyon sok kérdést kaptunk telefonon, levélben és e-mailben. Nemcsak a megyéből, hanem az ország más területeiről is.

– *Előbb a rendezvényeirek említetted. A honlapotok is naprakészen hirdeti ezeket az eseményeket.*

– Különös figyelmet fordítunk a rendezvényekre. A szakmai fórumok mellett információs standunkkal a megye és a város programjain is részt veszünk. A

legfrissebb statisztikánk szerint idén január és április között 40 rendezvényünk volt. A lakosság részére havonta szervezünk az unió működését, politikáját bemutató fórumokat. Nemrég az EU elnökségeit és azok programjait bemutató előadássorozatot tartottunk. Szakmai fórumainkat, képzéseinket szakmai szervezetek és civil egyesületek együttműködésével szervezzük, a civileknek tartott legutóbbi rendezvényünk az európai és a magyar civil társadalom működésének összehasonlításáról, a támogatási és pályázati lehetőségekről szólt.

Megyénkben nagyon népszerűek mezőgazdasággal foglalkozó szakmai fórumok. A termelőknek célzott, főleg a borászattal kapcsolatos rendezvények megszervezéséhez a kamarától és az országos szakmai intézményektől kaptunk segítséget és előadókat. Ezek a rendezvények nagyon fontosak és egyben sikeresek is, hiszen a mezőgazdaságból élők létkérdéseiről szólnak. Igyekszünk, hogy a programjaink témáját a hozzánk beérkező leggyakoribb, illetve legkicsesettebb témakörök határozzák meg. Például az euró bevezetése után pár hónappal az unió új valutájáról rendeztünk tájékoztató fórumot. Könyvtárosok részére is szerveztünk továbbképzéseket. Főként az európai uniós témában történő tájékoztatást segítő információforrásokról tájékoztattuk őket. A tanulók ismereteit a könyvtárunkban tartott európai uniós órák bővítik. Kiállítások, játékos vetélkedők is várják a gyerekeket. A közelgő Madarak és fák napja alkalmából az Európában honos madarokról lesz vetélkedő. Májusban, az Európai Nemzeti Parkok napja alkalmából érdekes és látványos előadást szervezünk, melyre az Állatkertből hívunk vendéget.

Szolgáltatásainkkal nemcsak a könyvtárban, hanem a megyében megrendezett fesztiválokon is találkozhatnak az érdeklődők. Ilyenek a Kecskeméti Tavasz Fesztivál, a Hírös Hét Fesztivál, a Széchenyivárosi Fesztivál és Búcsú, a keceli Flóra Virágfesztivál, az Arató Fesztivál, az őszi Majsai Napok. A fesztiválokon, a többi résztvevővel ellentétben, nem édességeket, hanem kisebb ajándékokat adunk, ha a játékosok megválaszolják az unióval kapcsolatos kérdéseinket! Ezek a játékok felnőttek számára is érdekes feladatok: ilyenek az EU-TOTÓ, EU-LOTTÓ és a kirakós játékok.

– Gratulálok ehhez a sokrétű és tartalmas tevékenységhez. További sikeres programokat kívánok!

Pegán Anita

Számadás a talentumokról*

(Az olvasáskutatás 35 éve az OSZK-ban,
avagy elefántlábak az átszakadó mennyezeten)

*„Legyetek őszinték, ne zúdítsatok
rám cifraszép szavakat,
mert el tudom viselni a meztelen
igét és ti is el kell, hogy viseljétek.”*

Dsida Jenő

Hivatalosan 1968. július 1-jén alakult meg az OSZK KMK-ban a kezdeti hónapokban mindösszesen 2 fővel dolgozó Igénykutató csoport (Gerő Zsoltné vezető és munkatársa Kamarás István), de az első, ilyen irányú vizsgálat már csaknem 40 éve megszerveződött. Hiszen Ughy Jenő**, a recski internálótábor is megjárta „szabad értelmiségi” az *1000 falusi lakos és a könyv* című kutatásának, majd kiadványának előmunkálatait, az 50 fős mintára kiterjedő kérdőíves próbafelvételt már 1963 decemberében elvégezte. (Tehát ha ezt tekintenénk a kezdetnek, akkor 2003 végén a 40 éves múlt, ha pedig még ma is létezne a kutatás szót nevében viselő szervezeti egység a Könyvtári Intézetben, akkor a hivatalos alapítás és fennállás 35. évfordulójára lehetne emlékezni 2003. július 1-jén.)

A kezdőpont bizonytalanságának felvillantása mellett itt mindössze annyit kívánunk kiemelni, hogy ennek az embrionális szervezeti egységnek programját az akkor csupán 30 éves, ám a tehetség félreérthetetlen jeleit már bizonyító szociológus – jelenleg az USA-beli Yale Egyetem tanszékvezető professzora –, Szelényi Iván fogalmazta meg (Szelényi I. 1968.). Gondolatmenetének részletes felidézésétől eltekintünk (*könyvtárszociológia*: könyvtáros és az olvasó viszonya, „véleményvezetők”, tv és könyvtár; *művelődésszociológia*: az irodalom társadalmi funkciója, az egyes társadalmi rétegek olvasási, művelődési szokásai, az irodalmi ízlés stb.). csupán néhány figyelemreméltó mozzanatra emlékeztetjük a feledékeny utókort. Mit is jelentett 1968. július 1. itthon és a nagyvilágban?

Alig 12 év telt el a magyar forradalom és szabadságharc vérbe fojtása óta, hazánkban január 1-jén életbe lép a piacgazdaság bizonyos elemcint tartalmazó „új gazdasági mechanizmus”, világszerte hatalmas tüntetéseket szerveznek a vietnami háború ellen, hetekkel vagyunk a párizsi diáklázadások leverése után, s nem egé-

* Elhangzott 2003. április 29-én az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett Széchényi Ferenc Emléknapon.

** Tiszteletreméltó elődünk csak azért nem lehetett a tényleges alapítók egyike, mert 1967-ben egy villamos halálra gázolta.

szen két hónap múlva (augusztus 21.) Csehszlovákiában ismét „feldübörögnek a testvéri tankok”! („Eine kleine Machtmusik!” – hangzott Közép-Európában a többszörösen megfélemlített értelmiség csendes, ironikus zsörtölődése.)

Ilyen történelmi, társadalmi, politikai viszonyok között is lehetett bátor döntéseket, újszerű kezdeményezéseket tenni. Két fő kezdjen el kutatásokat végezni az OSZK-ban! Tudjunk meg többet az olvasóról annál, amit a statisztikai adatok elárulnak! Szakszerűen, a szociológiai módszerek felhasználásával! Holott csak négy évvel később indul el a Budapesti Egyetemen (ELTE) a nappali szociológusképzés hazánkban. Ehhez a „sejtmaghoz” csatlakoztam én harmadikként még 1969 tavaszán nem egészen egyéves pszichológusi diplomámmal, üzemlélektani tapasztalataim miatti menekülési törekvéseimmel, de egyetemista éveim óta crő-sődő kutatói motivációmmal.

E rövid, összegző jellegű visszapillantásunkban megállapíthatjuk, hogy a hazai olvasáskutatás egyik legjelentősebb XX. századi műhelyében – szinte az indulás percétől kezdődően – párhuzamosan négy kutatási irány futott egymás mellett. (Szigorúbb szemmel vizsgálva feldereng az „atyai” útmutatás két kulcsszava: a könyvtár- és művelődésszociológia.)

- a) A szociológia módszereivel operáló, az egyes társadalmi rétegek vagy a társadalom egészének olvasási, művelődési, könyvtárhasználati szokásait feltáró kutatások a falusi lakosokról, a munkásokról, az értelmiségiekről, az általános és középiskolai tanulókról, a főiskolai és egyetemi hallgatókról (Ughy J. 1965; Kamarás I. 1969; Kamarás I.–Polónyi P. 1971; Gereben F. 1989, 1998; Gereben F.–Nagy A. 1984; Nagy A. 1991, 1997, stb.)
- b) Jobbára a szociográfia eszköztárát mozgósító, szűkebben egy-egy településhez, kiemelten annak könyvtárához kapcsolódó vizsgálatokat végeztünk. (Kamarás I. 1982, 1984; Nagy A. 1972, 1989. Vidra Szabó F. 1986, 1987, stb.)
- c) „Beavatkoztunk” a könyvtárhasználat, az olvasás folyamatába, időnként kifejezetten az iskolához, a pedagógiai folyamathoz kapcsolódóan, s a beavatkozások módszereit, eszközeit ajánló, kipróbáló kutatásokat, „terepmunkákat” végeztünk. Többször ezen kísérleti jellegű intervenciók hatását az indulást megelőzően és a lezáró szakaszt követően megismételt vizsgálatokkal ellenőriztünk. (Bartos É. 1989, 2000; Halász L.–Nagy A. 1977; Katsányi S. 1973; Katsányi S.–Könyves-Tóth L. 1973, 1998; Kamarás I. 1974, 1977, 1978, 1984; Nagy A. 1978, 2001, stb.)
- d) Végül ritkábban ugyan, de a szépirodalmi művek fogadtatását, mi több, a szépirodalmi ízlés szerkezetét is vizsgálat tárgyává tettük néhány alkalommal. (Balogh Z.–Kamarás I. 1978; Fogarassy M.–Kamarás I. 1981; Kamarás I.–Kiss E.–Somorjai I. 1977; Monostori I. 1979; Kamarás I. 1985; Katsányi S. 1985; Lőrincz J. 1983; Kirstinä, L.–Lőrincz J. 1992)

Nem alkottunk rá önálló kategóriát, hiszen a fentiek valamelyikébe besorolható, de három esetben kifejezetten nemzetközi összehasonlító kutatásokat végeztünk. (Luckham, B.–Kamarás I. 1978; Fogarassy M.–Kamarás I. 1981; Kirstinä, L.–Lőrincz J. 1992)

Nem volt ez radikálisan másként az „annus mirabilist”, 1989-et követő években sem. Csak éppen kinyíltak a határok, s ennek következtében részben a szomszéd

országok magyarsága is megközelíthetővé lett magunk és kérdőíveink számára (Gereben F.–Lőrincz J.–Nagy A.–Vidra Szabó F. 1993), részben pedig „megtört a jég”, s a lehető legszűkebb hazánkban, az Országos Széchényi Könyvtárban is végezhattünk esettanulmány jellegű vizsgálódásokat az olvasók igényeiről, elégedettségük, illetve hiányérzeteik jellegéről, mértékéről. (Nagy A.–W. Péterfi R. 1997)

Kutatásaink történetének részletező áttekintése természetesen egy másik dolgozat tárgya, itt mindössze osztályunk történelmének vázlatát mutathatjuk be.

Rövid kronológiánk

- **1968–1972:** *Igénykutató csoport* Gerő Zsoltné vezetésével. Kamarás István első országos vizsgálatait végezte a munkások és az értelmiségiek olvasási szokásairól, majd jómagam 3 járási székhelyen (Dombóvár, Encs, Török-szentmiklós) a közművelődési intézmények használói körének igényeit, művelődési szokásait derítettem fel. További kollégáink lettek 1970-től Jordán Katalin és Könyves-Tóth Lilla; előbbi kutatási segédként, utóbbi pedig az olvasáspedagógia szakértőjeként erősítette a csoportmunkát.

E korszak lezárásaként tisztelettel és szeretettel kell megemlékeznünk Gerő Vera máig példászerű vezetői stílusáról. Nem írta át szövegeinket, nem akarta a mindentudás látszatát kelteni, nem utasított, de persze minden kezünk alól kikerült szöveget gondosan átolvasott, széljegyzetelt, inkább csupán szervezte, terelte, bátorította a „csikócsapat” kezdeti tevékenységét. Ugyancsak hálával gondolunk Cseh-Szombathy László akadémikusra, későbbi tanárunkra, a szociológiai kutatás módszereinek legavatottabb képviselőjére, aki csoportunk első kutatási jelentésének legalizálásában, elfogadtatásában mással nem pótolható szerepet vállalt.

- **1972–1982:** *Olvasáskutatói osztály* Kamarás István vezetésével, ahová olyan jeles munkatársak kerültek, mint Katsányi Sándor, Gereben Ferenc, Havas Katalin, Bartos Éva, Heit Gábor, Lőrincz Judit, és Szabó Gáborné Kiss Zsuzsáról se feledkezzünk el. (Természetesen a névsor bővülése csak kisebb részben jelentette a létszámgyarapodást, inkább a stafétabot-átadás gesztusa volt a jellemző, s az 5-6 fős munkatársi gárda stabilizálódott ezekben az években.)

Itt ismét kitérőt kell tennem, hármas értelemben is. Egyrészt nagyon hangsúlyossá vált ezekben az években – az említettek mellett – a külső munkatársak egyre bővülő köre. Polónyi Péter, Könczöl Imre, Arató Antal, Halász Béla, Kocsis István, Takács Miklós, Balogh Ferencné, Tóth Dezső, Simon Zoltán, Maruszkai József, Tóth László, Monostori Imre, Varga Róbert, Pápayné Kemenczey Judit, Baricz Zsolt, Hadházy Csabáné, Nagy Zoltánné, Kovács Mária, Tóth Gyula, Kelemen Endréné, Balogh Mihály, Suppné Tarnay Gyöngyi, Ramháb Mária, Nagy Éva, Ugrin Gáborné, Varga Sabján Gyula, Zelles Ilona és még sok száz könyvtáros lett ezektől az évektől kezdődően (többnyire máig) az olvasáskutatói vizsgálatok lelkes, helyi szervezője, interjúkészítője, pótolhatatlan és önzetlen munkatársa. A tapasztalatok, az eredmények közvetlen részese. „Ezentúl másként lehet csak beszélnem az olvasóimmal – hiszen az élet legfontosabb kérdéseit vitattuk meg!”

„A jövőben sokkal jobban örülök majd minden könyvtárhasználónak, miután megtapasztaltam a szegénység, a kulturális és érzelmi sivárság, érdektelenség ilyen mélységeit!” – hangzottak a megrendült vallomások 10–15 interjú felvétele nyomán. Vagyis vizsgálataink eredményei többé már nem egyszerűen táblázatok, számoszlopokat, rangsorokat, korrelációs együtthatókat jelentettek számukra, hanem hiteles, személyes élmények tömegét. Tapasztalataik, tudásuk, látókörük, szemléletmódjuk változott – saját szavaikkal bizonyíthatóan.

Külön bekezdésben kell megemlékeznünk azokról a kiváló, eredeti módon gondolkodó, a legalitás mezsgyéjén élő, kritikus értelmiségi barátainkról, Hankiss Elemérről, Józsa Péterről és Tánczos Gáborról, akik az 1956-ot követő megtorlások börtöneiből nemrégiben szabadulva megtiszteltek bennünket tanácsaikkal, lektori jelentéseikkel, tanulmányaikkal. Sokat tanultunk tőlük, s ezért máig hála-san gondolunk találkozásainkra.

1979. október 29-én az osztály négy munkatársa (Bartos Éva, Gereben Ferenc, Kamarás István és Nagy Attila) aláírt egy Losonczy Pálnak és Kádár Jánosnak címzett levelet, melyben Václav Havel és társai jogtalan letartóztatása ellen tiltakoztunk. A következményeket néhány szóban összegezhetem: fenyegetések sorozata, az osztály önállóságának megszüntetése. (Nem totális felszámolása!) Az akkor egyetlen optimális megoldást a Katsányi Sándor vezette Oktatási és Kutatási osztály létrehozása jelentette. Megmaradtunk! Sőt főnökünk az egyik korábbi munkatársunk, a legjobb szövetségesünk lett.

Oktatás és kutatás szerves egysége erősödött tovább, hiszen akkor már jó egy évtizede a KMK talán országszerte legvonzóbb szolgáltatása a friss, még publikálás előtti kutatási eredményekkel, a fél-legális előadókkal, témákkal megtűzdelt, izgalmas továbbképző tanfolyamok voltak.

Külön előadásban kellene méltatni Papp István igazgatói érdemeit. Hely és idő hiányában csupán két mozzanatot szeretnék temérdek erénye közül kiemelni. Követelő szeretetét: minden értelmes 20-30 éves beosztottjától elvárta a bölcsész-doktori cím mielőbbi megszerzését. (Máig hála-sak vagyunk neki az időben és kellő eréllyel megfogalmazott felszólításért, biztatásért.) No és felülmúlhatatlan szorgalmát, munkabírását. Havonta, negyedévente 1-1 cédulát találtunk az asztalunkon reggel vagy az ebédből visszajövet: x folyóirat y cikkét feltétlenül olvassuk el, mert a témánkba vág, jövőre ezzel kell foglalkoznunk! Nem egyszerűen igazgatója, hanem valódi spiritus rectora volt az akkori (1969–1982) KMK-nak.

Hasonló terjedelemben és emelkedettséggel lenne illő megemlékeznünk osztályvezetőnk, barátunk, Kamarás István kifogyhatatlan ötleteiről, alkotói termékenységéről, kollegiális segítőkészségéről, a csapatmunkát ösztönző vezetői tevékenységéről.

- **1982–1986:** *Oktatási és Kutatási osztály*, melynek vezetője Katsányi Sándor lett. Megbüntetve, átszervezve, de megmaradtunk! 1985 februárjától már itt a Várban.

Itt ismét, immár egyértelműen keserű kitérővel kell megtörnünk a szikár eseménytörténetet.

Mit is jelent visszaemlékezésünk alcíme? Amint arra néhányan még bizonyára emlékeznek, korábbi munkahelyünkön, a Múzeum utca 3. szám alatt szobáinkban

5–10 méterenként faoszlopokat kellett kerülgetnünk, az épület minden szintje aládúcolásokkal volt csak biztonságos. Osztályunk egyik ilyen oszlopán jó egy évtizedig, mindenki által látható helyen ki volt tűzve, ragasztva egy újságból kivágott karikatúra. *Elefántlábak egy átszakadó mennyezeten, alatta asztal, az asztalon egy szék, a széken álló férfi pedig jól megnyújtózkodva éppen elérte az elefánt talpát, hogy megcsiklandozhassa.*

Igen, tisztelt barátaim, ez volt a mi „titkos”, ironikus, de valahol mélyen igaz jelképünk. Tudtuk, hogy vizsgálati eredményeinknek nem örül mindenki a minisztériumban meg a pártközpontban, ahonnan rendre meg is kaptuk (a feljelentések utáni) kisebb nagyobb dorgálásokat: „No-no, vigyázzunk, mert azért a Berkesi András jó elvtárs!”; meg „Ha még egyszer valamiféle értékrendről, netán a Bibliáról meg demokráciáról beszélnek a szakmunkástanuló gyerekeknek a bonyoszlópi vagy a fiatal könyvtárosoknak az ásothalmi olvasótáborokban, akkor nagy baj lesz!”

Lett. Persze mi csak az ürügyet szolgáltatottuk. Az összefüggések sokkal mélyebben keresendők. (Nagy valószínűséggel első lépésben a valódi cél egyszerűen Papp István és Kamarás István eltávolítása lehetett.)

1982-ben Papp István önként lemondott igazgatói posztjáról, hogy a KMK egészét megmenthesse; 1985 legelején Kamarás István távozott megszégyenítő vizsgálódások, igazgatói kioktatások után megalázottan intézményünkől; hasonló módszerű ellehetetlenítést követően, alig egy évvel később Papp István már besztottként sem maradhatott, és Katsányi Sándornak is meg kellett érnie, hogy osztályvezetőként utóljára szerzett tudomást a saját osztályán történt személyi változásokról. 1986 szeptemberében új állást keresett magának. S a „jól bevált forgatókönyv” működtetése eredményeként ugyanez a sors várt később Bereczky Lászlóra, s ami osztályunkat 1992-ben legmélyebben érintette, Gereben Ferencre.

Az országban a '80-as évek utolsó harmadára már-már a kiegyezés hangulata kezdett megformálódni, itt pedig, ebben a házban, a KMK-ban inkább az ellenkezője. Holott a korábbi évtizedben, Papp István igazgatósága és Sallai István szellemi kisugárzása eredményeként a pezsgő szellemi élet, a termékeny viták, a jókedvű, baráti eszmecserék, a legjobb értelemben vett szabad, kritikus értelmiségi légkör jellemezték intézményünket. Ennek fokozatos elsorvadását, hiányát máig fájlaljuk.

- **1986–2001: Olvasószolgálati Kutató osztály.** Katsányi Sándor távozása után ismét két önálló egységgé szerveződött az oktatás és a kutatás, ez utóbbi megszüntetéséről az informális döntés már feltehetően jóval korábban megszületett, de hivatalosan még 2001. február derekáig léteztünk. (Osztályvezető: Nagy Attila)

Teljesítményeink

- Működésünk 10. évében megbízást kaptunk az olvasás szociológiája, lélektana és pedagógiája című 3 féléves főiskolai (2 féléves egyetemi) tárgy tananyagának, szöveggyűjteményének megírására, összeállításra (Gereben F.–

Katsányi S.–Nagy A. 1979), majd ennek megújított változatát készíthettük el jó egy évtizeddel később (Gereben F.–Nagy A. 1992.). A '60-as években az egyetemen oktatott bibliológia című tantárgy kereteiben még csupán fellillantott olvasásszociológia és olvasáslélektan ekkorra válhattak önálló diszciplínákká.

- Fennállásunk 32,5 éve alatt csaknem 80 önálló füzetet, könyvet adtunk ki. (Nem csupán a régi NPI, a Múzsák vagy az OSZK, hanem a Tankönyvkiadó, a Gondolat, az Akadémiai Kiadó és az Osiris ugyancsak szerepelnek könyveink címlapjain.)
- Több mint 1200 cikket (recenziót, kutatási jelentést, beszámolót, tanulmányt) publikáltunk különböző folyóiratokban, heti- és napilapokban a Könyvtári Figyelőtől a Kortársig, a Könyvtárostól, újabban a 3K-tól az Alföldig, a Pedagógiai Szemléától a Valóságig, az Iskolakultúrától a Tiszatájig, a Magyar Nemzettől a Könyvtári Levelező/lapig, a Népszabadságtól a Vasi Szemléig, a Magyar Hírlaptól az Új Forrásig. (A felsorolás itt természetesen nem lehet teljes, de az esetleges kételkedőknek készséggel állok rendelkezésére, illetve szíves figyelmükbe ajánlom a Könyvtári Intézet VIII. emeleti szakkönyvtárát.)
- A Könyvtárosok kézikönyve 4. kötetében (szerk.: Horváth T.–Papp I. 2002.) a fenti címszavakhoz tartozó fejezeteket ugyancsak Gereben Ferenc, Katsányi Sándor és Nagy Attila írhatták.

Az 1979 őszén megindult támadások visszatérő eleme volt a vád, miszerint csupán alapkatásokat végzünk, és nem segítjük elég hatékonyan a hétköznapi, gyakorlati könyvtárosi munkát. Vajon mi segítheti hatékonyabban a praxist, ha nem az oktatás?

Mégpedig nem kizárólag felsőfokon. Évtizedeken keresztül állandó előadói voltunk és vagyunk a legkülönbözőbb könyvtárosi (pedagógusi) konferenciáknak, tanfolyamoknak. Olvasótáborokat szerveztünk állami gondozott szakmunkástanulók számára, az 1970-es évek legelején az MKE szárnyai alatt megalakítottuk előbb az Olvasáskutatási-, majd Olvasáspedagógiai-, végül az Ifjúsági-, illetve az Olvasószolgálati szekciót, itt múlhatatlan érdemeket szereztek többek mellett Kamarás István, Katsányi Sándor, Győri Erzsébet, Ugrin Gáborné.

Magam hét évig (1983–1990) elnökként szolgáltam ebben a csapatban.

Hasonlóképpen a kutatás és a gyakorlat szintézisének megteremtését szolgálta az MKE elnökségében vállalt szerepem (1986–98).

A fentieknél is szélesebb hatókör kialakításra, könyvtárosok, pedagógusok, a felsőfokú pedagógusképzésben oktatók, kutatók, szerkesztők, kiadók együttműködési fórumának megteremtésre törekedtünk a Magyar Olvasástársaság (Hunra) megszervezésével (1991. október 31.). Konferenciáink (évente legalább kettő), kiadványaink, valamint az Olvasás Éve rendezvénysorozatának előkészítése, megvalósítása ugyanezen célokat szolgálták. Ilyen irányú, 10 éves munkánkról Bóta Mihály történész kolléga könyvtárszakos főiskolai szakdolgozatot készített, melynek egy példánya a Könyvtári Intézet Szakkönyvtárában mindenki számára hozzáférhető. Talán önhittség nélkül, munkánk elismeréseként is felfogható az a gesztus, miszerint a Nemzetközi Olvasástársaság (IRA) 1995-ben, elsőként Közép-Európában, éppen Budapesten rendezte meg 9. Európai Konferenciáját, s az

előzetes tárgyalások, az írásba foglalt ígéretnek nyomán 2006-ban pedig ugyanitt, ugyanezen szervezet a soros világkongresszusát tartja meg.

Nyomatékosan szeretném megismételni: minden említett teljesítmény kizárólag a kutatással foglalkozó csoport, osztály együttes munkájának eredményeként, az OSZK és a KMK mindenkori főigazgatóinak, igazgatóinak intellektuális, erkölcsi és „anyagi” támogatásával valósulhatott meg. Tehát ha van elismerésre méltó érdem, akkor az döntően csapatmunka eredménye, ahol persze különböző szerepeket töltöttünk be. Kamarás István multhatatlanul a legkreatívabb vezető címet érdemli. Gereben Ferenc országos reprezentatív kutatásainak eredményeit minden bizonnyal 100 év múlva is számon tartják majd az olvasás- és művelődésszociológiával foglalkozók. Katsányi Sándor és Könyves-Tóth Lilla munkái maradandó kapcsolatot létesítettek az oktatás- és a könyvtárügy elhivatott képviselői között. Bartos Éva nélkül ma aligha lehetne a magyarországi felsőfokú könyvtárosképzés egyik kikerülhetetlen alapfogalma a biblioterápia, Lőrincz Judit írásai, főként a szépirodalmi művek befogadásának problémakörében ugyancsak tananyagká lettek főiskoláinkon, egyetemeken. Vidra Szabó Ferenc szociografikus esettanulmányai, újabban statisztikai elemzése méltán tették országosan közzismertté szerzőjük nevét.

A folytonosság reményét, a jövőbe vetett törhetetlen hitünk meglétét bizonyítja, hogy 1994-ben a huszonéves, nyilvánvalóan tehetséges egykori tanítványomat, az időközben a szociológusi diplomát is megszerző Péterfi Ritát kifejezetten utánpótlási szándékoktól vezetve osztályunk munkatársául hívtam meg.

A teljesítmények és a névsor bemutatása az adott keretek között csupán töredékes lehetett. A szóbeli emlékezet korlátozott jellege (30–40 év) miatt önként és örömmel vállalt, jövőbeli kötelezettségem közös múltunk részletezőbb, írásbeli rögzítése.

Mint az ügyben mélyen érintett, természetesen nem lehetek elfogulatlan ítélkező. De egy tény és egy kérdés rögzítése kikerülhetetlen a számadás befejezéséeként, osztályunk „átszervezése”, megszüntetése okán.

A tény: osztályunk történelme során egyetlen minisztériumi, igazgatói kívánság, megrendelés sem maradt teljesítetlen.

A kérdés: Ugye senki sem gondolhatja komolyan, hogy az ezredfordulót követően az OSZK és/vagy a Könyvtári Intézet rosszabb anyagi, intellektuális, politikai vagy erkölcsi körülmények között működik, mint például 1970-ben, amikor még négy főállású kutatót tudott foglalkoztatni a döntéshozókészítés, a felsőfokú képzés, továbbképzés, a könyvtárosi szemléletmód alakításának szolgálatában?

A folytatást pedig, a kutatás szót 2001 tavasza óta nevében már nem viselő osztály munkájának eredményeit

*„a többit
megírja ha megírja más
zizegni kezd zizegni kezd
a hajdani
a majdani
kukoricás”*

Kányádi Sándor

Hivatkozások

- Arnóth Károly–Vidra Szabó Ferenc (szerk.): A könyvtár szociális funkciója. Bp. OSZK 1995.
- Balogh Zoltán–Kamarás István: Élményalakzatok. Bp. NPI, 1978.
- Bartos Éva (szerk.): Olvasókönyv a biblioterápiáról. Bp. OSZK, 1989.
- Bartos Éva (szerk.): Segített a könyv, a mese. Bp. Magyar Olvasástársaság, 1999.
- Fogarassy Miklós–Kamarás István: Olvasó a labirintusban. Bp. Tankönyvkiadó, 1981.
- Gereben Ferenc–Katsányi Sándor–Nagy Attila: Olvasásismeret (Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia). Bp. Tankönyvkiadó, 1979.
- Gereben Ferenc–Nagy Attila: Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Bp. OSZK, 1992.
- Gereben Ferenc (szerk.): A határon túli magyarság olvasáskultúrája. Bp. OSZK 1985.
- Gereben Ferenc–Lőrincz Judit–Nagy Attila–Vidra Szabó Ferenc: A magyar olvasáskultúra határon innen és túl. Bp. Közép-Európa Intézet, 1993.
- Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. Bp. OSZK, 1998.
- Halász László–Nagy Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban I. és II.. Bp. NPI, 1974. és 1977.
- Kamarás István: Munkások és az olvasás. Bp. NPI, 1969.
- Kamarás István–Polónyi Péter: Értelmiségiék és az olvasás. Bp. NPI, 1971.
- Kamarás István: Az irodalmi érték esélye lektúrolvasóknál. Bp. NPI, 1974.
- Kamarás István–Kiss Endre–Somorjai Ildikó: A „Makra” és 116 olvasója. Bp. OSZK, 1977.
- Kamarás István (szerk.): Könyvtárhasználat, könyvtárkép. Bp. NPI, 1982.
- Kamarás István: „Rögeszmék” Bakonyoszlopon. Bp. Tankönyvkiadó, 1982.
- Kamarás István: Utánam olvasó! Bp. Múzsák, 1986.
- Kamarás István (szerk.) Könyvtár és társadalmi környezete I.. Bp. Múzsák, 1984.
- Katsányi Sándor–Könyves-Tóth Lilla: Fölfedezem a könyvtárat. Bp. NPI, 1973.
- Katsányi Sándor (szerk.): Órák a könyvtárban. Bp. NPI, 1974.
- Kirstinä, Leena–Lőrincz Judit: Magyarok és finnek a fikció világában. Bp. OSZK, 1992.
- Luckham, Bryan–Kamarás István: Olvasmányválasztás Manchesterben és Miskolcon. Bp. Kulturális Minisztérium, 1980.
- Monostori Imre: Regénybefogadási vizsgálat szakmunkástanulók körében. Bp. OSZK, 1979.
- Nagy Attila: Közművelődési intézmények járási székhelyeken. Bp. NPI, 1972.
- Nagy Attila: A több könyvű oktatás hatása. Bp. Akadémiai Kiadó, 1978.
- Nagy Attila: Helyi társadalom és könyvtár. = Könyvtáros, 1989/ 6. szám
- Nagy Attila: Keresik életük értelmét?. Bp. OSZK, 1991.
- Nagy Attila: A többkönyvű oktatás felé. Bp. OSZK, 1995.
- Nagy Attila–W. Péterfi Rita: Nemzeti könyvtár és/vagy nemzeti tanulószoba? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1997. május
- Nagy Attila (szerk.): Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban Sárospatak, Városi Könyvtár, 1999.
- Nagy Attila: Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat–kritikus gondolkodás. Bp. Osiris–OSZK, 2001.
- Szentirmai László: Az olvasó egyetemi hallgató. Bp. NPI, 1981.
- Tánczos Gábor: A pedagógusok és a szépirodalom. Bp. NPI, 1972.
- Ughy Jenő: Ezer falusi lakos és a könyv. Bp. OSZK, 1965.
- Vidra Szabó Ferenc (szerk.) Könyvtár és társadalmi környezete II. és III.. Bp. Múzsák, 1986. és 1987.
- Vidra Szabó Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Bp. OSZK, 1988.

Nagy Attila

A teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának lehetőségei*

Úgy gondolom, Önök elé kell tárnom azokat az előzményeket, amelyek ahhoz a döntéshez vezettek, amelyről Monok István főigazgató úr nevében tájékoztató levelet írtam a Katalist-ra. Az MNB kiadványokat érintő kérdések között többek között szerepelt, hogy a „Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium” című kiadványunk megjelentetése a 2002-es tárgyévvel lezárul. Természetesen többen érdeklődtek afelől, hogy a kiadvány megjelentetése zárul-e le 2002-vel, vagy az adatbázis építése is. Én még mindig hiszek abban, hogy csak a kiadványé, de feltehetően a repertórium építése sem folytatódhat a jelenlegi módon és a jelenlegi szervezeti keretekben, meg kell újulnia, meg kell teremtenie újjászületésének feltételeit, igazolnia kell változó körülmények közötti fennmaradásának hasznosságát és fontosságát.

Hogyan és miképpen? Erre a kérdésre a fenntartónak, az OSZK vezetésének és a szakmának együtt kell keresnie a választ, és megtalálnia a megoldást. Én csak arra vállalkozom, hogy mondandóm befejezéséként felvázolok egy lehetséges utat – ami feltehetően nem mond semmi újat –, de talán segítséget jelent. Kérem egyúttal a jelenlévőket és a szakmát, hogy az útkeresésben fogjunk össze, egyeítsük erőinket a könyvtárhasználók érdekében.

Előzmények

Az Országos Széchényi Könyvtár vezetése 2002 októberében és novemberében tárgyalásokat folytatott arról, hogy miként lehetne az OSZK-n belül ésszerűsíteni a cikkfeldolgozást, hogyan lehetne egyetlen adatbázisba integrálni a meglévő cikkadatbázisokat az IKER-t – azaz az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumát –, a Hungarika Információ Adatbázist és a MANCI-t.

A kérdés megválaszolásához szükség volt mindhárom adatbázis alapos vizsgálatára, gyűjtőkörük tisztázására, az egységesítési lehetőségek körüljárására és a rendelkezésre álló kapacitások elemzésére.

Végző soron belső munkaanyagként 2003 januárjára elkészült egy megvalósíthatósági tanulmány, „Javaslat az egységes folyóiratcikk-feldolgozásra az OSZK-ban”, Gál Julianna, Rácz Ágnes és Wolf Magda, a három cikkfeldolgozó műhely vezetőinek munkájaként. A 40 oldalas tanulmány kitér az OSZK-ban folyó cikkfeldolgozás jelenlegi helyzetére, ismerteti az IKER-t, a Hungarika Információ Adatbázist, a MANCI-t, valamint a könyvtörténeti adatbázist. Vizsgálja az átfedéseket, a

---

* Elhangzott a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciójának tanácskozásán 2003. április 15-én.

tárgyi feltárásban meglévő különbségeket. Leírja az egységes feldolgozás és a közös adatbázis-építés előnyeit. Pontosított gyűjtőkört vázol fel a három adatbázis számára, foglalkozik a technológiai kérdésekkel, és javaslatot tesz az AMICUS-ban való feldolgozásra, valamint az adatbázisból elkészíthető, elvárt kiadványokra, outputokra, szolgáltatásokra, végül tárgyalja a megvalósítás feltételeit.

Mellékleteiben összefoglalja, hogy

- milyen, webes felületen elérhető kurrens társadalomtudományi szakbibliográfiai adatbázisokról vannak ismeretei,
- jegyzéket közöl az irodalom- és történettudomány területéről feldolgozandó folyóiratokról,
- jegyzéket közöl a Hungarika Információ 2002–2003-ra érvényes forrásairól, és
- részletesen leírja a MANCI adatbázis gyűjtőkörét, időhatárait, méretét, hozzáférhetőségét, a MANCI alapján készülő kiadványokat és további feldolgozási kérdéseket.

Természetesen e szekcióülés keretében sem módom, sem felhatalmazásom nincs arra, hogy ezt a dokumentumot részletesen ismertessem, de néhány részletét ki szeretném emelni, annál is inkább, mert vizsgálati módszerét alkalmasnak és követendőnek tartom arra, hogy választ keressünk a teljes nemzeti cikkrepertórium megvalósíthatóságának újragondolásakor. Remélem azt is, hogy a teljes tanulmány publikálására minél előbb sor kerül.

Néhány, az elemzésben szereplő alapvető kérdést azonban szeretnék majd a szekcióülés elé tárni, és egyúttal elnézést kérek a szerzőktől, hogy nem jelzem az egyes mondatoknál a szó szerinti idézés tényét.

Az egész téma szempontjából az Önöket is érdeklő, következő kérdésekre térek ki:

- Hány szervezeti egységben folyik az OSZK-ban cikkfeldolgozás?
- Mi az OSZK feladatköre a repertorizálás terén?
- Mire terjedjen ki a gyűjtőkör?
- Mit ír elő törvény, jogszabály?
- Kielégíti-e a felhasználói igényeket a jelenlegi IKER?
- Szükség van-e országos sajtórepertóriumra és kiknek van rá szükségük?
- Kik a lehetséges szereplői egy nemzeti cikkrepertóriumnak?

Hány szervezeti egységben folyik az OSZK-ban cikkfeldolgozás?

Három szervezeti egység dolgoz fel cikkeket:

- az MNB Sajtórepertórium Szerkesztősége,
- a Hungarika Dokumentációs Osztály és
- a Könyvtártudományi Szakkönyvtár.

Van-e átfedés gyűjtőkörükben?

A repertórium és a hungarika információ adatbázis között sosem volt átfedés, hiszen az egyik csak hazai kiadványokban megjelenő cikkeket, a másik kizárólag külföldi kiadványok cikkeit dolgozza fel.

A repertórium és a MANCI között volt ugyan átfedés a könyvtártudományi és a könyvtörténeti cikkek vonatkozásában, de ezeket a műhelyek belső egyeztetéssel és munkaszervezéssel 1998-tól megszüntették.

A MANCI és a hungarika információ között még jelenleg is van átfedés, mert a MANCI – gyűjtőköre miatt – nem mondhat le a hungarikumok feldolgozásáról. A MANCI a hazai és a külföldi irodalmat egyaránt feltárja, a hazait szakterületéből adódóan teljes körűen, a külföldit erősen válogatva.

Mi az OSZK feladatköre a repertorizálás terén?

Úgy gondolom, hogy az MNB több mint fél évszázadot megélt cikcrepertóriuma – jobban mondva a háttérben álló adatbázis – nem szüntethető meg egyik napról a másikra. Komoly hagyományai vannak, hiszen 57 évfolyamon keresztül szolgálta a könyvtári tájékoztatást. Az OSZK egy, a NKÖM és a Könyvtári Kuratórium által jóváhagyott dokumentumban, amely az OSZK stratégiai céljait és cselekvési tervét fogalmazta meg a 2002-től 2004-ig terjedő évekre, azt írta le, hogy:

„Az IKB és az IKER adatbázisoknak az integrált könyvtári rendszerbe való konvertálása után lehetőség nyílik az időszaki kiadványok válogatott cikkeinek on-line adatbázisban való továbbépítésére, együttműködve más könyvtárakkal, melyek az egyes szakterületek feldolgozásáért felelnek. Az együttműködés feltétele a megfelelő hálózati összeköttetés és az Amicus kliensek megléte.

Jelenlegi állapot: Sem az IKER, sem az IKB nincs még betöltve az Amicusba (megjegyzem, az IKB betöltésére néhány napon belül sor kerül).¹ Az időszaki kiadványok cikkeinek feldolgozása osztottan működik több könyvtárban – különböző gépesítettségi szinten és különböző adatbázisokban, különböző adatbázis kezelőkkel.

A megvalósítás eszköze: Egyetlen központi adatbázis, melyet több telephelyről építenek azonos szoftver használatával, azonos elvek alapján”². (Elméleti vezérfonalként a stratégiai terv Vajda Erik 1994-es tanulmányát közölte, amely a megvalósítás tényleges módját illetően kiegészítésre szorul.)

A stratégiai tervben megfogalmazottak megvalósításának záloga természetesen a szükséges feltételek megléte, megteremtése, amely részben személyi és dologi költségek biztosítását, részben beruházásokat, azaz mindenképpen anyagi források mozgósítását jelenti. A feladat ellátásához azonban pénzeszközök nem állnak az OSZK rendelkezésére. Az IKER-ben a feldolgozást mindössze 6 munkatárs végzi. Sem a MANCI, sem a Hungarika Információ Adatbázis építéséhez nem elegendők a személyi és az anyagi források, főként ha figyelembe vesszük, hogy újrafogalmazott, jelentős fejlesztéseket igénylő feladataikat teljes körűen kívánják ellátni. Az OSZK vezetése úgy látja helyesnek, ha a meglévő erőket, azaz az IKER munkatársi gárdáját e két utóbbi területre csoportosítja át.

1 Az előadó megjegyzése.

2 Az OSZK stratégiai céljai és cselekvési terve, 2002–2004. 27. p.

Mi lehet – lesz – az OSZK újrafogalmazott feladata?

Felmerült egy olyan elgondolás, miszerint az OSZK-nak kizárólag a saját szak-könyvtári gyűjtőkörébe tartozó folyóiratcikkeket kellene feldolgoznia. Az OSZK gyűjti a magyar irodalom, a magyar nyelvtudomány és a magyar történettudomány műveléséhez szükséges hazai és külföldi irodalmat, gyűjti a könyvtörténeti (könyv-, írás-, nyomdászat-, könyvkötés-, könyvkiadás-, könyvkereskedelem- és sajtótörténeti) szakirodalmat. A három, már említett adatbázis közül az IKER új gyűjtőköre ennek megfelelően vállalná a hazai sajtóban megjelenő irodalom- és történettudományi cikkek feltárását. A figyelt periodikumokból a tárgykörbe tartozó cikkeket teljes körűen dolgozná fel. Az induló adatbázis 74 szakfolyóiratból és 166 vegyes tartalmú időszaki kiadványból állna, azaz összesen 240 címből. A kétségtelen személyzeti és anyagi források hiánya miatt azonban, az OSZK vezetése szerint, ez a merítés is túlságosan soknak tűnik ahhoz, hogy maradéktalanul és lehetőség szerint naprakészen vállalni lehessen a feldolgozást.

Az OSZK vezetése úgy véli, hogy a repertórium eddigi, válogató gyűjtőköre zavaró, nem szolgálja kellőképpen a tudományos kutatást, kijelenti egyúttal, hogy a szakterületi cikkbibliográfiák elkészítése az akadémiai intézmények feladata. Ezek a bibliográfiák integrálhatók az OSZK által felvállalt és gondozott cikk-adatbázisba.

A legfontosabb szakterületek, amelyeket az OSZK-nak vállalnia kell: a könyvtörténet – tágan értelmezve: az írás-, könyv-, nyomdászat-, sajtó- és könyvtártörténet, könyvművészet, kötés- és illusztrációtörténet, a könyvkiadás és könyvkereskedelem története és az olvasástörténet –, mindez a Kárpát-medencére, voltaképpen a mindenkori Magyarországra kiterjedően. Ez azért kiemelt terület, mert a nemzeti könyvtár legalapvetőbb feladatából, a nemzeti kiadványtermés megőrzéséből, könyvmúzeum voltából következik, és nincs másik magyarországi könyvtár, amely a nemzetinél teljesebben feltárhatja az idevágó irodalmat.

A bőségesen értelmezett szakterület irodalmát teljességre törekvően kell feldolgozni, vagyis az nem köthető rögzített folyóirat-jegyzékhez, hanem a szórványanyagot is be kell gyűjteni.

A magyar könyvtári szakirodalom teljességre törekvő feltárása, valamint a szakterületi hungarikumok számbavétele ugyancsak az OSZK feladata, mert egyedüli magyarországi szakkönyvtára az OSZK-ban működik.

A MANCI adatbázis teljességre törekedve tartalmazza a magyar könyvtári vonatkozású cikkirodalmat, és szándékában áll a könyvtári cikkirodalom retrospektív feldolgozása, aminek keretében minden magyar könyvtári időszaki kiadványt indulásától kezdve repertorizál. Ezt a célkitűzést nem becsülhetjük le, hiszen mindannyiunk számára rendkívüli jelentőséggel bír. (Zárójelben mondom, más kérdés, hogy mit veszít vagy mihez nem jut hozzá a nem könyvtáros felhasználó.) A külföldi szakirodalomból a MANCI válogatva dolgozza fel a könyvtár- és tájékoztatástudomány, könyv- és könyvtártörténet anyagát, beleértve a legfontosabb hungarikum cikkeket.

A Hungarika Információ Adatbázis feladata a külföldi irodalom alapján a hungarológia alaptémáinak feldolgozása az irodalom, történelem, nyelv és néprajz területén, a művelődéstörténet: iskola, egyház, könyvkiadás, valamint a kisebbségi helyzet, politikai, gazdasági és szociológiai vonatkozásaival együtt.

Az OSZK vezetőség álláspontja

Az OSZK vezetése tehát nem vetette el vagy kérdőjelezte meg eleve a teljes körű repertórium gondolatát, illetve annak szükségességét, de megvalósítását nem tekinti az OSZK feladatának, abból csak az előbbieken ismertetett szakterületek feldolgozását tartja sajátjának. Monok István főigazgató úr úgy véli, hogy az akadémiai intézetek párhuzamosan építik internetes szakkönyvtárjukat, s ennek következtében rendkívül sok a párhuzamos feldolgozás.

Aggályaink ellenére ő meg van győződve arról, hogy a nemzeti cikkbibliográfia, tekintetbe véve a szakkönyvtárakban, a megyei könyvtárakban és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban folyó feldolgozásokat is, előbb-utóbb működni fog. Afelől sincsenek kétségei, hogy a fenntartó jóvá fogja hagyni a tervezett lépést, azaz a Repertóriumnak az OSZK-n belüli befagyaszttását.

Az OSZK Nemzeti Bibliográfiai Központja vezetőjének aggályai

A vezetői értekezleten, amely a kérdést tárgyalta, a Nemzeti Bibliográfiai Központ vezetőjeként aggodalmamat fejeztem ki, miszerint semmi garanciát nem látok arra, hogy akadémiai vagy tudományos kutatóintézetek, ezek között is a nyelvtudomány, a történettudomány és az irodalomtudomány terén komoly lépéseket tettek volna saját szakterületük cikkrepertóriumainak kezdeményeire: ezeknek nyomuk sincs a weben.

Arra sem látok garanciát, hogy kutatóintézeti munkatársak vagy könyvtárosok egységes, szabványos feldolgozással törekednének cikkadatbázisok építésére. amelyeket mondjuk, az OSZK és más szakkönyvtárak országos adatbázissá tudnának kiegészíteni. Fő aggályom, hogy a kutatóintézetekben nem állnak rendelkezésre a forrásdokumentumok, főként a vegyes tartalmú időszaki kiadványok tekintetében, hiszen a köteles példányok révén ezek az OSZK-ban vannak meg a legteljesebb mértékben.

Ugyanakkor be kellett látnom, hogy a fokozatos és könyörtelen létszámleépítés következtében a 6 fős munkatársi gárda nem tudja elvégezni az IKER naprakész építését – hagyományos gyűjtőköre szerint évenként 11-12 ezer cikk igényes feldolgozását –, azaz évek óta komoly lemaradásokkal küzd. Bevallom, magam is a mellé tettem le a voksot, hogy ne vállalkozunk olyasmire, ami eleve kudarcra van ítélve. Felmerül azonban a kérdés, hogy milyen tájékoztatási eszközök fogják betölteni azt a funkciót, amelyet – most ne vitassuk, hogy milyen frissességgel – a repertórium és főként a weben elérhető, rendkívül felhasználóbarát IKER adatbázis betölt, jobban mondva betöltött.

Mit ír elő törvény, jogszabály?

Az 1997. évi CXL. törvény III. részének III. fejezetében a 60. § rendelkezik a nyilvános könyvtári ellátás rendszerének működtetését és fejlesztését segítő központi szolgáltatásokról: b) pontjában szerepel e szolgáltatások között a következő: „a Magyarországon keletkezett sajtótermékek kötelespéldány-szolgáltatáson ala-

puló teljes körű gyűjtése, egyéb, Magyarországon keletkezett dokumentumok, valamint a külföldi hungarikumok gyűjtése, továbbá **mindezek** megőrzése, **bibliográfiai számbavétele** és rendelkezésre bocsátása, továbbá a köteles példányok elosztása”.

A bibliográfiai számbavétel tehát központi szolgáltatásnak minősül.

A IV. fejezet részletezi a nemzeti könyvtári feladatokat. A 61. § 4. pontjától kezdődően a következőket találjuk: „... a nemzeti könyvtár alapfeladatai:

- a) a Magyarországon keletkezett sajtótermékek kötelespéldány-szolgáltatásra alapozott gyűjtése, megőrzése, szétosztása,
- b) a külföldön megjelent hungarikumok teljességre törekvő gyűjtése, feltárása, megőrzése,...
- d) a **nemzeti bibliográfia készítése.**”

Kétségbevonhatatlan tény, hogy „sajtótermékekről”, gyűjtésükről, megőrzésükről és „nemzeti bibliográfia készítéséről” rendelkezik a törvény, és nem arról, hogy ez a bibliográfiai számbavétel milyen mélységű, milyen részletező legyen.

Az OSZK alapító okirata is sommásan intézi el a nemzeti bibliográfia kérdését, amennyiben azt írja le a 2000-ben, a Kulturális Közlönyben megjelentek szerint, hogy az OSZK

„2. d) készíti és kiadja a Magyar Nemzeti Bibliográfiát”.

Törvény és jogszabály tehát nem mondja ki szó szerint sem azt, hogy a cikk-repertórium a nemzeti bibliográfiai rendszer része, sem azt, hogy ennek felelőse az OSZK.

A könyvtárnak a NKÖM által 2001-ben jóváhagyott Szervezeti és Működési Szabályzata ugyan még magába foglalja, hogy az MNB Sajtórepertórium Szerkesztősége feladatköre:

- „– az MNB Időszaki Kiadványok Repertórium a gyűjtőkörü szempontjainak alapján a köteles példányként beérkezett periodikumok válogatása, a forrásbázis karbantartása;
- a társadalom- és természettudományi cikkanyag bibliográfiai leírása, szakszavazása, tárgyszavazása és revíziója az IKER adatbázisban, különböző outputok (MNB Időszaki Kiadványok Repertórium, évi 12 füzet, MNB Sajtórepertórium CD-ROM évente kétszeri) szerkesztése.”

A fenntartónak jóvá kell tehát hagynia az SZMSZ módosítására tett javaslatot, miszerint az MNB Sajtórepertórium szervezeti egysége szűnjön meg.

Tegyük fel ezek után a kérdést:

Kielégíti-e a felhasználói igényeket a jelenlegi MNB IKR–IKER?

Ha abból indulunk ki, hogy a teljes könyvtárhasználói kör számára releváns információt nyújt-e az MNB IKR a hazai cikkirodalomból, egyértelmű a válasz. Ezt az előttem szólók részletezték, a szakirodalomban számosan kifejtették, Vajda Erik többször idézett tanulmánya is megállapította, így én is csak

tényként szögezhetem le. Az is bizonyos, hogy a hasonló magyar tájékoztatási eszközök számos duplum tételt tartalmaznak a koordinátlanság miatt, valamint tény, hogy a sok erőfeszítés ellenére jócskán maradnak fehér foltok.

Mi a cél?

Feltételezem, hogy a hazai könyvtárosi és könyvtárhasználói kör számára optimális megoldást és tájékoztatási eszközt egy teljes körű hazai cikkadatbázis megvalósítása jelentené.

Jogos az igény és jogos a könyvtárak részéről a megvalósíthatóságra való törekvés. Mi több, nemcsak bibliográfiai számbavételt igényel a mai felhasználó, hanem azt is, hogy ha rátalált a kívánatos cikk, cikkek adataira, magukat a közleményeket is olvashassa. Ma már van erre technikai lehetőség, sok periodikum esetében megvalósulhat a teljes szövegű, hálózati hozzáférés, más esetekre pedig a lelőhely-tájékoztatás és a könyvtárközi kölcsönzés, másolatszolgáltatás áll rendelkezésre.

A célkitűzést és a megvalósíthatóság alternatíváit Vajda Erik tanulmánya világosan megfogalmazta, rögzítette. Hozzátehetünk-e mi ehhez még valamit? Vane a magyar könyvtáros közösségnek akarata, ereje, és vannak-e eszközei a teljes cikcrepertórium megvalósítására? Úgy gondolom, el kell ezen gondolkodnunk, meg kell fogalmaznunk céljainkat és igényeinket, ki kell dolgoznunk cselekvési tervünket és a megvalósítás aprólékos lépéseit, a költségek és a várt haszon elemzésére is kiterjedően.

Az említett OSZK vezetői döntés is egy ilyen megoldás keresésére készíti a szakmát. Ha szembe találjuk magunkat valaminek a hiányával, és a hiányt meg akarjuk szüntetni, az ösztönzője kell hogy legyen cselekvéseinknek. Ha elfogadjuk a nem kielégítő, a régi beidegződésen és gyakorlaton alapuló hiányos megoldásokat, nem születhet új, eredményesebb, szélesebb felhasználói kört szolgáló, jól működő munkamegosztáson alapuló cikcrepertórium.

A cél elérésének módja

Mi lehet a cél elérésének módja – ha elérendő célként egy on-line nemzeti cikkbibliográfia adatbázis felállítását tartjuk kívánatosnak?

Pályázat szakmai összefogással, könyvtárak konzorciumával

Elsőként a fenntartó minisztérium elvi beleegyezésének megnyerésére, majd a mai környezetben való megvalósítás kidolgozásához szükséges pályázati forrás elnyerésére van szükség. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy önmagában a hálózat és az ott véletlenszerűen felbukkanó tartalom nem jelent megoldást.

Esetünkben a hálózaton hozzáférhető, szisztematikusan épített on-line adatbázis van olyan hasznos, mint a sokszor véletlenszerűen, összehangolatlan módon támogatott digitalizálási projektek látványos megvalósítása. Meg kell győzni a döntéshozókat arról a szándékról, hogy egy on-line nemzeti cikkadatbázis a tartalomhoz

való hozzáférés elsőrendű eszköze, amely minden szinten szolgálja az állampolgár informálását, ennél fogva megéri a ráfordítást. Van már előttünk példa, éppen az ez évtől működő MOKKA. Tűzzük ki célként a cikk-MOKKA megvalósítását. Könyvtárak konzorciuma pályázzon, először tanulmány készítésére.

Mire terjedjen ki egy újabb pályázati tanulmány?

Teljes körűen mérje fel a létező cikkadatbázisokat, sorolja fel folyóiratcímek szerint, mely intézmény mely címeket dolgozza fel tartósan és szakmailag hitelesen, megbízhatóan. Kiindulópontként tételezzük fel, hogy az egyes tudományterületi szakfolyóiratok cikkeinek feldolgozásáért a tudományterületi szakkönyvtárak lesznek felelősek. Minden egyéb esetben az egyes címeknek – napi- és hetilapok, vegyes tartalmú időszaki kiadványok, irodalmi lapok, főként helyismereti anyagot tartalmazó periodikumok – gazdára kell találniuk. Természetesen számba kell venni a feldolgozási körbe bevonandó címeket. Ehhez az Időszaki Kiadványok Bibliográfiája adatbázis elemzése alapvető támpontul szolgál. Meg kell találni a forrásdokumentumok őrzési és feldolgozási helyét. Hazai területen nyilvánvaló, hogy a köteles példányban részesülő könyvtárak döntő szerepet játszanak, de ugyanilyen fontosak a szakkönyvtárak, a felsőoktatási, a megyei és a települési könyvtárak. Meg kell egyezni a feldolgozási szintben, azaz abban, hogy mely közleményekre terjedjen ki. A forrásdokumentumok számának felméréssel együtt becslést kell készíteni a feldolgozásban számba jövő cikkek számáról is. Az egyes címek gazdájának egységes, szabványos leírást kell készíteniük a cikkekről, kiegészítve azokat a szabványos besorolási adatokkal, és a rekordokat közös adatházisba töltve vagy közös adatbázisban létrehozva egyesíteniük. Egyedül ilyen módon lehet kiküszöbölni a párhuzamos feldolgozásokat és megvalósítani az egységes nemzeti cikkadatbázist. Ez természetesen nem zárja ki helyi, intézményi adatbázisok létét vagy gazdagabb tartalmát.

Hogyan és hol pályázzunk?

Úgy vélem, hogy meg kell keresni vagy ki kell várni kell azt a pályázati kiírást, amely tartalomszolgáltatást támogat, mégpedig az EU előtt is fontos témakörben. A potenciális résztvevőknek konzorciumként kell pályáznuk a nemzeti cikkrepertórium létrehozására, fenntartására. A pályázatnak ki kell térnie a megvalósíthatóság részleteire, feltételeire, **be kell bizonyítania a célkitűzés hasznosságát, illetve a megvalósítás elmaradásának károosságát.** Mindezeket előkészíthetjük, megtárgyalhatjuk szélesebb körben a következő, nagykanizsai vándorgyűlésen, vagy addig is a szaksajtóban.

Indokoljuk azt, hogy miért nem célszerű kizárni a Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszeréből a cikkeket. A Könyvtárosok kézikönyve 2. kötetében az MNB-t tárgyaló fejezet – Murányi Lajos munkája – az IKR-t még a nemzeti bibliográfia részeként írta le, és a jóval szélesebb körű feldolgozás lehetőségeiről szólva Vajda Erik tanulmányára hivatkozott. Felidézte az 1990-es debreceni bibliográfiai értekezletet, ahol a kurrens nemzeti bibliográfia területén szükségesnek látták az időszaki kiadványok repertóriumára és más cikkbibliográfiai munkálatok közötti kooperáció szélesítését.

A retrospektív digitalizálási terv

Biztató hírként addig is közölhetem, hogy „Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálási gyakorlata és tervei” című, miniszteriális szintekre felterjesztett dokumentum, illetve annak az MNB Sajtórepertórium 1946-tól 2002-ig fejezete célként tűzte ki a nyomtatásban megjelent és részben vagy egészben adatbázisban tárolt sajtórepertórium egységes, a weben hozzáférhető adatbázisba szervezését, a kutatás és a tájékoztatás számára a hasznosíthatóság biztosítását, az EPA-ban, az elektronikus periodika archívumban a teljes szövegű cikkekhez való hozzáférés megvalósítását.

Ennek jelenlegi állapota: az 1946 és 2002 közötti időszak tárgy- és névmutatója helyi hozzáférésű adatbázisban áll rendelkezésre. Az 1993 és 2002 közötti bibliográfiai tételek és mutatók MicroISIS alapú, a weben is hozzáférhető adatbázisban találhatóak, mintegy 140 000 tétel.

A digitalizálás módszere: a csak nyomtatásban meglévő kötetek teljes anyagának adatbázisba rögzítése. A már létező és a kéziratos anyag rögzítésének eredményeként létrejövő adatbázisok közös adatbázisba konvertálása.

Mindezek megvalósításának eszköze: az OSZK-n belül a cél megvalósítására, az irányításhoz, ellenőrzéshez 2-3 fős munkacsoport felállítása, az anyag rögzítéséhez külső cég igénybe vétele.

Pillanatnyilag itt tartunk. Előttünk a kérdés, hogyan tovább? A tények felsorolását és javaslataimat gondolatébresztőnek, vitaindítóknak szántam.

Berke Barnabásné

Digitális segítség olvasóknak és íróknak

Interjú Magos Györggyel és Hámory Zsófiával a Digitális Irodalmi Akadémiáról

Kertész Imre irodalmi Nobel-díja kapcsán került a figyelem középpontjába a Digitális Irodalmi Akadémia*. Azok, akiknek példányuk nem volt, de szerették volna elolvasni a regényt és volt internetes hozzáférésük, letölthették a teljes szöveget. Akkoriban gyakran emlegették a DIÁ-t, s kiderült, nemcsak az irodalmi művek, de életrajzok, bibliográfiák, szakirodalom is található ezeken az oldalakon, sőt, egy-egy idézetnek is gyorsabban a nyomára bukkanhatunk a rendszer segítségével.

Elsőként *Magos Györggyel*, a Digitális Irodalmi Akadémia vezetőjével a megalkulás történetéről, működésükről és a tervekről beszélgetek.

---

* <http://www.irodalmiakademia.hu>.

– *Milyen céllal, kik hozták létre a Digitális Irodalmi Akadémiát?*

– 1998 elején jutott eszébe Török Andrásnak, a Nemzeti Kulturális Alap akkori elnökének, hogy az írók támogatását - amelyre óriási szükség lenne -, esetleg oly formában lehetne megvalósítani, hogy a műveiket az interneten szolgáltatná egy intézmény. Megalakulásakor a Magyar Irodalom Háza dolgozta ki a programot, amelynek egyik része volt a Magyar Irodalmi Múzeum, a korábbi, majd későbbi Petőfi Irodalmi Múzeum, másik része a Kortárs Irodalmi Központ. A Kortárs Irodalmi Központnak volt a feladata, hogy megszervezze és létrehozza a Digitális Irodalmi Akadémiát részben mint virtuális testületet, amelynek egyetlen feladata, hogy évente új tagot válasszon. A Kortárs Irodalmi Központ további feladata volt, hogy kidolgozza a szolgáltatás irodalmi szempontjait. A tervekben az fogalmazódott meg, hogy minden tagnak minden művét digitalizáljuk és azt szolgáltatjuk. A műveken kívül az írók által felkért vagy megnevezett szakértők megírják az írók életrajzát, ezen túlmenően összeállítják a műveiknek a bibliográfiáját és a róluk szóló szakirodalmat. Tehát nem pusztán műveket közlünk, hanem az irodalom iránt mélyebben érdeklődőknek vagy akár irodalmároknak is kutatási lehetőségeket biztosítunk, vagy segítjük a munkájukat. Így jött létre 39 taggal a Digitális Irodalmi Akadémia. 1998 áprilisában az akkori Kulturális Minisztérium támogatásával pályázatot nyújtottunk be a Nemzeti Kulturális Alaphoz, és a bizottság áprilisban elfogadta a pályázatot. Évi 100 millió forintos támogatást szavaztak meg a programnak. Ezután kértük fel az írókat a csatlakozásra. Ez akkoriban nagy port vert fel. Végül soron a válogatás alapja a következő ismérv lett: azok az írók kerülnek be a Digitális Irodalmi Akadémiába, akik Kossuth-díjjal vagy Babérkoszorúval rendelkeznek.

– *És csak az élők.*

– Akkor csak élő szerzők kerültek be, a programnak kiegészítő része lett a posztumusz rész. Az első három évben a tagok választották az előző 50 évben elhunyt írók közül évente 5-5 úgynevezett posztumusz tagot, akiknek szintén a teljes életművét feldolgoztuk. Ilyen módon 15 korábban vagy a közelmúltban elhunyt író is tagja lett az akadémiának. Ezen túlmenően minden évben egy új tagot választanak az akadémia tagjai. Tehát az induláskor volt csak feltétel az, hogy Kossuth-díjjal vagy Babérkoszorús kitüntetéssel rendelkezzen az adott személy, a későbbiekben az új tagok kiválasztásában semmilyen módon nem volt ez feltétel.

– *A posztumusz felkerülő szerzők köre már nem bővül, tehát most már csak élő szerzők kerülnek fel?*

– Mi minden évben kísérletet teszünk arra, hogy a költségvetésünket kiegészítsék ezzel, de az első három év után eddig még nem jártunk sikerrel. Nagyon jó lenne, ha ezt a részt is bővíthetnénk.

– *Tehát nem elhatározás kérdése volt, hogy lezárták a posztumusz szerzői kört, hanem ennek anyagi okai vannak.*

– Igen. Ez az első évben körülbelül 15 millió forintos költségtöbbletet jelentene, és ezt azóta nem sikerült a költségvetésünkbe beépíteni. Egyébként nagyon jó lenne, ha folytatódhatna, mert nagyon jónevű írók kimaradtak. Különösen ha azt is számításba vesszük, hogy időközben megváltozott a szerzői jogi törvény, és nem 50 év a művek szerzői jogi védelme, hanem 70 év. Így most az 1933 után elhunyt szerzők művei is szerzői jogi védelem alatt állnak, ezért az ő műveiket nem tudjuk „szabadon” feldolgozni, de persze mások is csak az örökösök hozzájárulásával jelentethetik meg őket.

– *Milyen tervei vannak a DIÁ-nak az elkövetkezendő évekre?*

– Ez nagyon nehezen megválaszolható kérdés. Éppen most írom azt a levelet, amelyet már több évvel ezelőtt is megírtam: hogy ti. a Digitális Irodalmi Akadémiának a jogi és intézményi feltételeit jó lenne tisztázni. A Digitális Irodalmi Akadémia ugyanis nem jogi személy, hanem mindig valamilyen más intézménynek a részeként működik. Kezdődött azzal, hogy a Kortárs Irodalmi Központon belül létrejött a Digitális Irodalmi Akadémia, s ott a kortárs irodalommal foglalkozó intézményrésznek az egysége volt. Azt hiszem, szakmai értelemben, nagyon jó helyen volt. Ráadásul a posztumusz programnak az is része volt, hogy a jogörökösöktől nem pusztán az internetes közlés jogát vásároltuk meg, hanem a kézirat-hagyatékot vagy a hagyaték egy részét is, ami a Petőfi Irodalmi Múzeumnak a kéziratárába került. Tehát nagyon különleges és nagyon érdekes hagyatékok és hagyatékreszek kerültek be a múzeumba, és váltak a közgyűjtemény részévé és ezáltal bárki által kutathatóvá. 1998-ban pályázat útján nyertem el a Kortárs Irodalmi Központ vezetését, akkor az a Magyar Irodalom Házának a főigazgató-helyettesi beosztása volt, 2000-ben azonban a Kortárs Irodalmi Központ megszűnt. 1998 nyarán az intézménynek a nevét megváltoztatták, a Magyar Irodalmi Múzeum visszakapta Petőfi nevét, és Petőfi Irodalmi Múzeum lett. Az egész nagy intézményt akkor a Magyar Irodalom Házáról átkeresztelték Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ névre. A névváltoztatás mögött a működésről szóló viták álltak. Erős támadások indultak meg a Kortárs Irodalmi Központ ellen. Ezeket a támadásokat 1998 őszén az intézmény még túlélte, de 2000-ben már nem. Akkor meg is szüntették, egyedül a Digitális Irodalmi Akadémiát hagyták meg a működési területéből, amit aztán a Neumann János Digitális Könyvtár keretei közé helyeztek. Egy bérelt irodába költöztünk, és a Neumann Könyvtáron belül mint szerkesztőség működünk.

– *Ez azt is jelenti, hogy mindig az éves költségvetéstől függ a Digitális Irodalmi Akadémia léte, azaz évről évre pályázni kell ezért?*

– Igen, igen.

– *Tehát nem lehet tudni, hogy öt év múlva mi lesz a DIÁ-val?*

– Azt se lehet tudni, hogy jövőre mi lesz. Minden évben pályázatot nyújtunk be, és mindig a pályázat elbírálásától függ, hogyan tovább. Tehát amikor azt kérdezi, hogy milyen céljaink vannak, azt kell, hogy mondjam: elsődleges célunk az, hogy olyan jogi intézményi kereteket biztosítson a minisztérium, amelyek hosszabb távú célok megvalósítását is lehetővé teszik. A kezdet kezdetén kidolgoztuk a rendszert, akkor még hosszabb időszakra tudtunk tervezni. Az első pályázatnál a Nemzeti Kulturális Alap két és fél évre vállalt garanciát. Most új szakmai programba nem nagyon kezdünk bele, mert elég kevés az olyan, amelyet egy éven belül be lehet fejezni. Bár most egy informatikai fejlesztést kidolgoztunk, és ennek eredményeként az internetes szolgáltatás fejlettebb környezetben valósul meg. Ez elsősorban a keresésekre vonatkozik. A szolgáltatás fejlesztése permanens feladat, mert ahogy az internet fejlődik, úgy alkalmazkodni kell, és időről időre ki kell dolgozni új megoldásokat. Ez az egyik része. A másik a tartalmi, irodalmi rész. Ott fölgyűlik egy óriási bibliográfiai anyag, amelyet sokkal jobb lenne adatbázisba szervezni, mert úgy sokkal pontosabb lenne a feldolgozás, ami szintén a céljaink között szerepel. Hogyha valakiről szóló irodalomról van szó, cikkről, tanulmányról, esszéről, akkor magát ezt az írást is digitalizálnánk, és ez

is elérhetővé válna. Kertész Imre kapcsán sokakban fölmerült, hogy mikor mit írtak róla. A Sorstalanság 1975-ös megjelenésekor megjelent cikkeket is pillanatok alatt el lehetne érni az adatbázisban, és akkor ez egy szerves egységgé nőne ki magát.

– *Valamit a felhasználókról tudna mondani? Van kép arról, hogy kik azok, akik látogatják ezeket az oldalakat vagy letöltik a műveket?*

– Nincs és nem is lehet. Azokról kapunk némi információt, akik valamilyen kifogással élnek, levelet írnak vagy az örömeiket fejezik ki. Ők vannak azonban kevesebben, mert a többség csak szó és visszajelzés nélkül egyszerűen használja a rendszert.

– *Inkább csak azt lehet tudni, hogy hányan látogatják.*

– Így van. Azonban ez is nagyon nehezen mérhető, mert ha valaki belép, és egy szerzőn belül újabb és újabb műveletet hajt végre, és újabb művébe megy be, akkor az új felhasználónak vagy új érdeklődőnek minősül. Tehát ha valaki két verset néz meg, az már két felhasználónak számít, holott lehet, hogy csak egy volt.

– *A szerzők miként vélekednek a Digitális Irodalmi Akadémiáról?*

– Ők fantasztikusan örülnek annak, hogy létezik egy ilyen állami mecénatúra. Ezt a kifejezést használom szívesebben az írók támogatása helyett, mert az az íróknak bizonyos degradálása, hogyha az állam támogatja a szegény sorsú írókat. Egyébként is: ez valóban mecénatúra, mert olyan értékes művekért fizet az állam, amelyeket fölhasználunk és megjelentetünk. Nem támogatjuk őket, hanem a szellemi terméküket vásároljuk meg. Igaz: havonta a minimálbér négyszeresét fizetjük, a szokásos árnál magasabb összeget kapnak, tehát ilyen értelemben támogatás. Mecénatúra viszont, hogy ezáltal olyan helyzetbe hozzuk őket, hogy újabb műveket tudjanak létrehozni. Nekik erről nagyon jó a véleményük, mert Magyarországon az írók valóban nem tudnak pusztán az írói tevékenységükből megélni, még a leghíresebbek, a legtöbb könyvet megjelentetőik sem. Rakovszky Zsuzsa nyilatkozta egyhelyütt: az tette lehetővé, hogy a most nemrégiben megjelent regényét megírja, hogy a Digitális Irodalmi Akadémiának a tagja, s így önfenntartását nem fordításokkal kellett biztosítania. Ha tehát egy íróban munkál valami, és könnyebbé tudjuk tenni, hogy ezt megírja, ez határtalan öröm.

* * *

Hámory Zsófiát, a DIA irodalmi szakértőjét a szerkesztésről, a digitalizálási folyamat részleteiről kérdezem.

– Jelenleg 62 író található a DIA honlapján, s mindegyiküknek saját szakértője van. Célunk, hogy teljes életműveket digitalizáljunk. Most már az egész digitalizálási folyamatot mi végezzük. A szakértő kiválasztja az általa legjobbnak vélt kiadásokat, köteteket, és akkor kezdődik a mi munkánk. Természetesen ezekben a kötetekben is vannak hibák szép számban, amelyeket a szakértővel együtt próbálunk javítani: a vitás kérdésekben ők döntenek. A cél az, hogy lehetőleg hibátlan művek kerüljenek fel. Az írókkal kevésbé közvetlen a kapcsolatunk. Teljes életmű még kevés esetben olvasható. Van, akitől már nagyon sok írás fent van a világhálón, de néhány esetben kissé le vagyunk maradva. Folyamatosan dolgozzuk fel

a műveket, ami havonta kb. 300 ívet jelent. Egy könyv digitalizálása mintegy 2-3 hónapig tart. Ez konkrétan azt jelenti, hogy a szövegeket először beszkenyeljük, felismertetjük, majd miután jónéhány korrektúrafordulón keresztülment, a szakértő véleményezi magát a digitalizálást. Ezután javítjuk a szövegeket, és úgy kerülnek fel az internetre. Ott a műveken kívül a szakértő által elkészített életrajzot, bibliográfiát, szakirodalmat is olvashatnak, és a szakértőtől is tájékoztatjuk a felhasználót. A művek ingyenesen olvashatók, letölthetők. Ahhoz, hogy valaki olvasson, nem kell folyamatosan az internet előtt ülnie, ki is nyomtathatja a könyveket, ha úgy kívánja. A digitalizált megjelenésnek megvan az az előnye a könyvvel szemben, hogy kereshető a szöveg. Ha valaki csak a műfajt, az író nevét vagy egy címtörédeket tud, annak alapján is megtalálhatja a művet, ha a 62 író valamelyikének alkotása.

– *Mennyire kísérik figyelemmel a szerzők a műveik digitalizált sorsát?*

– Van, aki figyelemmel kíséri, hogy hányan töltötték le a műveit. Határ Győző például Angliából folyamatosan érdeklődik. Van, akit az is érdekel, milyen sorrendben kerülnek fel a művei, s néhányan a vitás kérdésekben is segítségünkre vannak. Ám akad olyan is, akivel két év alatt semmiféle kapcsolatunk nem volt, csak a szakértőjével, vele is kevésbé intenzíven. Vagyis nagyon változó a viszonyuk.

Tudni kell, hogy ez gondozott szöveg, tehát annál semmiképpen nem rosszabb, mint ami könyvben megjelenik, sőt jobb. Azt nem állítom, hogy hibátlan, de remélhetőleg még a legjobb könyvkiadásnál is jobb kiadás. Az is változó, hogy a szakértők mennyire működnek közre intenzíven. Az az elv, hogy irodalmi kérdésekben vagy legalábbis a szöveget érintő dolgokban mi nem döntünk: ez legyen a szakértő feladata. Rengeteg helyesírási probléma van, ami irodalmi kérdésket is felvet. Például egy adott szövegváltozat, írásmód mennyiben a költői, írói szabadság része, mert akkor ezeket meg kell őrizni, hiszen a szerző így használta, akár helytelenül is. De lehetnek nyomdahibák is, ezeket viszont korrigálni kell. Ebben van segítségünkre a szakértő.

– *Már Magos Györggyel is beszélünk a felhasználókról, a visszajelzésekről. Neked milyen tapasztalataid vannak?*

– Kertész Imre kapcsán kaptunk nagyon sok visszajelzést a felhasználóktól. Ő időszámítási pont nálunk, mert előtte sokkal ritkábban jöttek e-mailek. Gyakran előfordul, hogy hiányolnak szerzőket, s ilyenkor igyekszünk elmagyarázni, hogy kik is a DIA tagjai.

– *Miként történik a választás?*

– Évente összehívunk egy közgyűlést, amikor az írók is találkozhatnak egymással és mi is velük. Ekkor szavazásos úton, demokratikusan mindenki ajánlhatja az általa kiválasztott kortárs írókat. Aztán a több forduló során szűkül a kör, és a végén egy név marad. Bárkit jelölhetnek az élő alkotók közül, nem kell az illetőnek Kosuth-díjjal vagy Babérkoszorúval rendelkeznie, ez csak az induláskor volt szempont. 2003-ban visszamenőleges hatállyal például így lett tag Bella István.

– *Kertész Imre oldalának népszerűsége azt jelentette, hogy olyanok is értesültek ennek a digitalizált változatnak a létéről, akik esetleg előzőleg nem is tudtak róla?*

– Természetesen. Nagyon sok e-mailt kaptunk olyanoktól is, akik még soha nem használták soha a honlapunkat. Fantasztikus dolognak, s tőlünk kérdezték, miért nem tudtak erről korábban. A legtöbb kérdés azzal kapcsolatban jött, miként tudják

letölteni a műveket. Ez azt jelenti, hogy nemcsak nézegették, olvasgatták a honlapot, hanem birtokba is vették. Nagyon érdekes volt, hogy hibákat is jeleztek, eszerint végig is olvasták a műveket. Van hozadéka hosszútávon is ennek, mert aki most ismerte meg a honlapunkat, látja, hogy 62 kortárs író életművét mutatjuk be. Egy részük már tananyag, így a középiskolások, egyetemisták is használhatják tanulmányaikhoz. Biztos vagyok benne, hogy egy kicsit megváltozott a használói kör is. A kapott e-mailekből az derült ki, hogy sok az egyetemista olvasónk. Többen írták, hogy a családban letöltötték a műveket, mert „szájhagyomány útján” terjedt a szolgáltatás.

Megjelentettük Kertész Imre műveit CD-ROM-on. Erről is várjuk a visszajelzéseket.

– *Hogy látod, miként viszonyulnak a felhasználók a szövegek digitalizált változatához?*

– Az irodalomtól szerintem még ódzkodnak az emberek az interneten. Nagyon sokszor megkapjuk azt a kérdést, hogy ennek mi értelme van. Többen azt gondolják, hogy ezzel helyettesíteni kívánjuk a könyvet, holott nyilván nem erről van szó. Itt leginkább a keresési lehetőség jelenti a többletet, illetve a széles nyilvánosság. Én magam se gondolom, hogy valaki a tőlünk letöltött művet fogja a gépén olvasni egy könyv helyett, még azt se gondolom, hogy a kinyomtatott változatot. Bár Kertész Imre kapcsán kiderült, hogy praktikus dolog ez „könyvpótlékként” is: ki tudták nyomtatni, amikor éppen nem volt kapható. De nem kell feltétlenül összehasonlítani a könyv és a digitalizált változat funkcióját: ezek nyilván egymást kiegészítő lehetőségek. Szerintem ezt még nem ismerték fel annyian, mint ahányan mondjuk egy elektronikus könyvtár praktikusságát.

– *Nyilvánvaló, hogy a kézbe vehető könyv, a papír alapú változat más.*

– Persze. Ám szerintem nagyon sok olyan lehetőség van, amivel az elektronikus változat rendelkezik. Volt úgy, hogy szórólapot csináltunk egy rendezvényre, és mi magunk is a honlapunkon kerestünk idézetet hozzá, ami lényegesen egyszerűbb volt, mint napokig böngészni versesköteteket.

Mindenesetre a Kertész Imre-láz kapcsán derült ki számomra is egyértelműen, hogy erre van igény.

– *Kik a legnépszerűbb szerzői a DIÁ-nak?*

– Most Kertész Imre volt a legkeresettebb, de például Esterházyt is sokan töltik le. Az ismertebb kortárs szerzők a keresettebbek: például Parti Nagy Lajos, Tandori Dezső, de posztumusz tagjainkat is sokan olvassák: Nemes Nagy Ágnes vagy Pilinszkyt. Sokan nem értik, miért nincs köztük Déry Tibor, Weöres Sándor, Ottlik Géza vagy Örkény István. Nos, volt, akit megválasztottak volna közülük, csak nem sikerült megegyezni az örökösökkel. Ők úgy gondolták, hogy ez rontaná a könyvek eladását. Én ezt nem igazán hiszem, szerintem ilyen összefüggés nincsen. Azt is mondhatnám, bárcsak néznének minket annyian az interneten, hogy ilyen értelemben konkurencia lennénk. De azt gyanítom: akik ránk találtak Kertész Imre kapcsán, azok többségükben – amikor újra lehetett kapni –, biztosan megvették a könyveket is.

Péterfi Rita

A Könyvtárosok kézikönyvének egy fontos fejezetéről

Nagy örömmel tapasztaltam, hogy a Könyvtárosok kézikönyve IV. kötetének 3. fejezete a „Könyvtári szolgálat jogi szabályozása” címet viseli, és áttekinti ezt a területet. A szerző, *Haraszti Pálné dr.* megítélésem szerint igen jó munkát végzett, alapos és körültekintő elemzést nyújtott a témáról, és mindezt finoman, kulturáltan szövegezte meg. A kézikönyv 89. oldalától a 121.-ig terjed a tanulmány, és a szerző, amit lehetett, kihozta a témából a korlátozott terjedlem ellenére is.

A 3.1. rész a „Jog és könyvtár” címet viseli. A bevezető sorokban a szerző a társadalmi normák időbeli megjelenését vázolja általánosságban, majd kiemeli a jog elhatároló ismérvét: az állami kikényszeríthetőséget. Ehhez a kerek és frappáns bevezetőhöz, illetve az ismertetett elhatároló ismérvhez talán annyit fűznék hozzá, hogy ez a belső jogra igaz, mert a nemzetközi jog mögött nem áll állami kikényszeríthetőség, ott a kényszer az önkéntes (általában szerződéses) alávetettségen vagy adott esetben a nemzetközi jogközösség együttes fellépésén alapul.

A szerző Kant és Somló Bódog definíciója mellett Szabóra (2001) is hivatkozik, ez utóbbit azonban nem tudtam beazonosítani az irodalomjegyzékből. Ha már Kant után egy neokantiánust idéz a szerző, talán érdemes lett volna idézni Kant híres mondását, mely szerint „a jogászok még mindig keresik a jog fogalmának meghatározását”. Az idézetek helyett talán célszerűbb lett volna utalni a különböző irányzatokra, pl. a természetjog, a jogszociológia, a jogpozitívizmus definíciós kísérleteire.

A 90. oldal alján a „nemzetek közösségének szupranacionális jogalkotása” kitétel feltehetően elgépelés vagy valami félreértés. A nemzetközi közösségnek ugyanis nincs „szupranacionális jogalkotása”. Ilyennel például az EU rendelkezik, amelyben a tagállamok szuverenitásuk egy részéről lemondanak, így jogalkotásuk ténylegesen szupranacionálisnak tekinthető. Úgy vélem, a szerző az *európai* nemzetek közösségére gondolhatott, vagyis az EU-ra kívánt utalni.

Az „Alkotmányozás, kodifikálás és recepció” témához megjegyezném, hogy az írott és a történeti alkotmány elhatárolás helyett talán célszerűbb lett volna a kartális és a történeti alkotmány szóhasználat, mivel a történeti alkotmány is zömében írott jogforrásokból áll, a kartális viszont egy törvénybe foglal mindent.

Megjegyzem, hogy a jogalkotás alkotmányos keretek között tartását az USA-ban sem a „rendes” bíróságokra bízják. Arról van szó esetünkben, hogy ott az alkotmánybíráskodást a szövetségi legfelsőbb bíróság (Supreme Court) látja el. Az viszont igaz, hogy az USA bíróságai előtt közvetlenül is lehet hivatkozni az alkotmányra, de ez meg nem a jogalkotás kontrollját jelenti.

A kodifikáción (91. b.) nem csak a joganyag törvénykönyvekben való összefoglalását értjük, hanem magát a jogalkotást is. Így pl. a könyvtári törvény szakmai kialakítása, megszövegezése stb. szintén kodifikációnak tekintendő. Manapság a hazai jogban törvénykönyvnek általában az olyan törvényeket nevezik, amelyek

egy jogág legátfogóbb szabályainak összefoglalását jelentik (Pl.: Ptk., Btk., Mt.) Ebben a hagyománynak is szerepe van, hiszen ismerünk egyéb „vaskos” átfogó törvényeket, amelyeket nem nevezünk törvénykönyvnek. Egyébiránt a törvénykönyv is csak egy törvény a sok közül.

A 3.1.2. alfejezet a „Jogszabály, jogforrás, jogalkotás” címet viseli. Lényegében az ezekre vonatkozó ismereteket foglalja össze, rendkívül korrekten, különösen a Jogalkalmazás című rész tetszett. A jogszabályi tipizálásnál (92–93. l.) talán érdemes lett volna megjegyezni, hogy számos más felosztási kísérlet is létezik, ill. az elejére kiemelni a klasszikus anyagi jog/alaki jog felosztást, azaz a jogokat és kötelezettségeket meghatározó jogszabályokat, valamint az ezek érvényesítésére szolgáló (eljárási) jogszabályokat.

Hiányoltam a jogrendszer említését, a jogágak ismertetését, azok főbb jellemzőinek rövid bemutatását. Fájjalom, hogy a szerző nem tett említést a kogencia és a diszpozitivitás kérdéséről sem. (Azaz: vannak kötelező, eltérést nem engedő jogszabályok, és vannak eltérést engedő jogszabályok, amelyek arra az esetre szólnak, ha a felek másként nem állapodnak meg.)

A 3.1.3. alfejezetben a szerző az emberi és kulturális jogokról nyújtott remek áttekintést. A fejezet szépen elvezet bennünket a következőhöz, a 3.1.4. alfejezetben ismertetett „Könyvtári jog”-hoz. Érdekes kísérlet a könyvtár fogalmának összevetése a dologi jog példájával. A szerző a könyvtárat mint „dologösszességet” veszi szemügyre a polgári jogi dogmatika felhasználásával. De bármennyire is érdekes, tévesnek tűnő út. A dologösszesség elméleti kategória. A polgári jogi dogmatika egyik alapkategóriája a „dolog”. Ennek vannak különféle meghatározásai, pl.: „minden birtokba vehető testi tárgy” stb. A dolgokat aztán csoportosítják, mégpedig többféleképpen, pl. természeti tulajdonságaik szerint:

- ingók és ingatlanok,
- elhasználhatók és elhasználhatatlanok,
- helyettesíthetők és nem helyettesíthetők,
- oszthatók és oszthatatlanok,
- értékkel bírók és érték nélküliek,
- egységesek és összetettek,
- élők és élettelenek stb.

A dologösszesség a dolgok azon osztályozásában bukkan fel, amely a dolgokat más dolgokhoz való viszonyuk (kapcsolatuk) szerint osztályozza. Pl. alkotórész, tartozék, gyümölcs, haszon, dologösszesség stb.

Lenkovic Barnabás megállapítása szerint a dologösszesség nem jogi, csak forgalmi egység. Ennek megfelelően „a dologösszesség több különálló, de ugyanazon gyakorlati, ill. gazdasági cél szolgálatára rendelt dolog összefoglalása, amely a forgalomban mint egység szerepel”. Itt jegyzik meg példaként a nyáját, könyvtárat stb.

Haraszi Pálné megközelítése csak akkor helyes, ha a könyvtárat mint forgalmi egységet kezeljük, azaz az egész könyvtár értékesítése, egyéb tulajdonosváltása kerül figyelmünk központjába. Nyilvánvaló, hogy lehetséges kész magánkönyvtárakat felvásárolni, ebben az esetben azonban a könyvtár elnevezés csak a gyűjteményt jelöli. A közgyűjtemények azonban nem képeznek forgalmi egységet (az egyes dokumentumokkal ellentétben, amelyekkel kapcsolatban ez elképzelhető), így a dologösszesség mint könyvtári jellemző a közgyűjtemények

tekintetében – nézetem szerint – igencsak absztrakt módon jeleníthető meg a könyvtár fogalmi elemeként. Pl. amikor azt mondjuk, hogy egy adott könyvtár értéke „felbecsülhetetlen”. Ez azonban nem jogi kategória. Egyszóval ez a dolog-összesség-kérdés nézetem szerint nem árnyalt a képen, hanem inkább félreértésekre adhat alkalmat.

Persze a szerző sem automatikusan vette át ezt a gondolati formát, hanem kiegészítette a könyvtárossal és a felhasználóval.

A kapcsolódó jogterületek áttekintése után „A könyvtár jogi helyzete” című részben ismét szemügyre veszi a könyvtár jogi helyzetét, és alapvető felosztási kritériumként azt határozza meg, hogy a könyvtár önálló jogi személy-e, avagy részleg-e valamely más szervezetnek. E témát szintén frappánsan járja körbe. Talán nem lett volna haszontalan, ha kitér a nyilvános könyvtárak kérdéskörére is, ugyanis nem lényegtelen felosztási szempont az sem, hogy nyilvános avagy nem nyilvános könyvtárról van-e szó. A nyilvános könyvtári státuszhoz tudniillik számos jogosultság/kötelezettség tapad.

Hiányoltam a könyvtári törvény 1. sz. mellékletében szereplő könyvtár-definíció citálását, amely szerint könyvtár „az e törvényben meghatározott könyvtári dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését és használatát biztosító szervezet”.

Ez ugyanis alapvető definíció, tekintettel arra, hogy a könyvtári törvény személyi hatályát tekintve bizonyos alapvető kérdésekben (tevékenység és személyzet) kiterjed a nem nyilvános könyvtárakra is. Így elkerülhetetlen annak a minimumnak a meghatározása, amittől kezdve „könyvtár már a könyvtár”.

Ezt pedig a említett törvény 1. számú mellékletének fentebb idézett e) pontja határozza meg, lényegében hét konjunktív feltétellel: azaz a törvényben meghatározott könyvtári dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését és használatát biztosító szervezet.

Nyilvánvaló, hogy a helyes értelmezés szerint a gyűjtés mellett a feltárásnak és a használat biztosításának is rendszeresnek kell lennie. Az is nyilvánvaló, hogy a megőrzés hosszú távú folyamatot jelent. Ezen felül pedig valamilyen szervezeti keret szükséges az egész szolgáltatáshoz, amely a használat biztosításából áll.

A definícióban láthatatlan, de annak immanens része az, aki gyűjt, feltár és szolgáltat, és az is, akinek a részére (mint potencialitás, de mint ismert potencialitás) szolgálat.

Persze ez egyéni megközelítés, de nem ártott volna ezt a kérdést is körbejárni.

A 3.1.5. alfejezet az állami irányítást mutatja be szakszerűen, korrekten.

A 3.2. rész a magyar könyvtári joggal foglalkozik. Ez a jogtörténeti rész is rendkívül izgalmas, lebilincselő olvasmány, nagy öröm, hogy ilyen szépen összefoglalt, megírt formában lehet olvasni. A könyvtári törvény keletkezéstörténetéről a 3.2.2. alfejezetben olvashatunk szintén izgalmas sorokat.

Az egész 3. számú fejezetet záró melléklet az alapvető szakmai jogszabályok és a kapcsolódó normák, iránymutatások jegyzékét adja meg.

Haraszti Pálné munkája a fentebb ismertetett szubjektív észrevételeim ellenére remek munka, és nagy öröm, hogy a szakma normatív szegmense is helyet és ilyen kitűnő szintézist kapott a könyvtárügy nagy kézikönyvsorozatában.

Horváth Sándor Domonkos

„Határtalan Európa” – Kultúrák találkozása

Az Országos Idegennyelvű Könyvtárban zajló rendezvénysorozat kulisszatitkai avagy hogyan tanul egy magyar könyvtáros „európául”

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár 2003 januárjában szokatlan és nagyszabású programsorozatba kezdett: belső sugallattól vezérelve elhatározta, hogy megtanul „curópául”. Azaz elsajátítja azokat a külső szemlélőként különlegesnek ítélt módszereket és fogásokat, amelyeket a hazai könyvtári gyakorlatban ezidáig tudatosan még kevésbé használtak, s inkább csak elméletben definiáltak, s amelyek gyakorlott alkalmazásával vélhetően felzárkózhatunk az Európai Unió jelenlegi táborába tartozó országok rangos könyvtárainak a sorába.

Ez a korántsem egyszerűnek tűnő feladat jócskán felbolygatta a könyvtár életét, s valóságosan is átrendezte a *könyvtárakról* alkotott megszokott elképzeléseinket mind házon belül, mind házon kívül.

Mi is történt valójában?

Először is felmértük a helyzetet:

Adott egy tudatos gyűjteményfejlesztéssel alakított, értékes és az országban egyedülállóan mondható dokumentumállomány, amelyet viszonylag kevésbé ismernek a szakmában; adott egy, a magyar könyvtárosi átlagnál jóval nagyobb mértékben nyelveket beszélő, szakmailag felkészült könyvtárosgárda; s adott egy igen kedvező földrajzi elhelyezkedéssel és sajátos milióval rendelkező, az olvasók szemszögéből nézve nagy támogatottságot élvező szakkönyvtár, amelynek gyűjtőköre alapvetően a XX. századi és kortárs világirodalom, a nyelvészetek és a művelődéstörténet, valamint a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó tudományterületek.

Elgondolkodtunk: mi, mint a fentebb felsorolt adottságokkal rendelkező szakkönyvtár, adhatunk-e valamit Európának? S a válasz meglepően kecsegtetőnek tűnt...

Ezt követően megszületett a rendezvénysorozat egy évet magába foglaló tematikus terve, sok-sok határozott és sok-sok pusztán remélt elképzeléssel, amelyeket természetesen „forintosítottunk”. Talán mondanom sem kell, hogy e pontnál alaposan meginogtunk... De ezt követően mégiscsak belevágtunk! Azt kell, hogy mondjuk – bár nem túl eredeti a megállapítás –, hogy az élet nap nap után újraírja az eredeti forgatókönyvet, de szerencsénkre ez eddig még mindig csak előnyére változtatott az előzetes terveken. S hogy mi volt az eredeti elképzelés?

Arra gondoltunk, hogy felhasználva a gyűjtemény nyújtotta lehetőségeket egyrészt bemutatnánk az EU jelenlegi és a csatlakozásra váró tagállamainak a kultúráját, irodalmát, művészetét, másrészt gyűjtőkörünkben fakadóan a könyvtárunkat különös érzékenységgel érintő kérdések közül foglalkoznánk az európai országo-

kat összekötő kulturális kapcsolódásokkal és kötődésekkel és a nemzetiségi politikával, záró rendezvényként pedig felvillantánánk az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország kultúrtörténetét, érzékeltetve évezredes kultúránk folyamatos jelenlétét az európai művelődéstörténetben.

Azt reméltük, sorozatunkkal érzékeltetni tudjuk Európa hihetetlen gazdagságát, amit Armando Gnisci olasz esszéista egész egyszerűen így írt le: „Európa... egy utólag illusztrálandó, eredeti elbeszélés.”

Az egy évre tervezett rendezvénysorozatunk tetet-lelket megmozgató, igazi erőpróbának számít az Unióba kacsingató magyar könyvtáros szemével nézve.

A jelen írás pusztán arra vállalkozhat, hogy a műhelytanulmány módszerét követve felvillantsa e munka legérdekesebb elemeit, a tapasztalatainkat, a kuriózumnak számító vagy „ad hoc” megoldásra váró, eddig felbukkant helyzeteket; bemutassa céljainkat, a jelenlegi állapotot, a várható eredményeket néhány, általunk fontosnak ítélt szempont köré csoportosítva.

Lássuk először a célokat!

- Szeretnénk gyűjteményünket a széles nagyközönség számára is ismertté tenni: meggyőződésünk, hogy különlegesen gazdag és értékes az állományunk, amelyet viszonylag kevéssé ismernek és használnak.
- Könyvtárosaink több nyelvet beszélő szakemberek, akik az adott ország, illetve nyelvterület átfogó ismeretével is rendelkeznek, az adott országok bemutatása kapcsán honismeretük hatékonyan kamatoztatható.
- Mint országos szakkönyvtár szeretnénk szélesebb kapcsolatrendszerrel rendelkezni, melyet alapvetően diszponál speciális feladatkörünk: bízunk abban, hogy a rendezvények előkészítése során sikerül kiépíteni, illetve fejleszteni a könyvtár meglévő kapcsolatait más könyvtárakkal, valamint egyéb kulturális vagy diplomáciai munkát végző testületekkel.
- Bízunk abban, hogy a rendezvénysorozat megszervezése kapcsán munkamódszereink egyrészt finomodnak, másrészt nagy mértékben bővülnek. Az egy közös cél érdekében végzett munka új tapasztalatokkal gazdagítja a könyvtár dolgozóit s toleranciára neveli. Johannes Salminen finnországi svéd esszéista szavaival élve: „... az ember meglepően jól tudja növelni a tűrőképességét, ha rákényszerül, hogy befogadja hétköznapijaiba azt, ami más és merészen idegen.”

Várható eredményeink:

- *Növekedni fog a könyvtár ismertsége és látogatottsága.*
- *A könyvtár nyitottabbá válik, kapcsolatrendszere bővül:* remélhetőleg eddigi olvasóink egy részével sikerül az eddigi olvasó-könyvtár viszonyon átívelő, új típusú, a könyvtár fejlődését elősegítő kapcsolatokat kialakítanunk; sikerül új olvasókat megnyernünk avagy régieket visszacsalogatnunk; hosszú távon együttműködő támogatókra és partnerekre találunk a diplomáciai testületek, kulturális intézetek, tanszékek személyében; megélnkülhetnek kapcsolataink a könyvtári rendszerbe tartozó egyéb könyvtárakkal.
- *Folyamatos önképzésben vesznek részt a kollégáink,* hiszen minden egyes rendezvény új és újabb kihívást s szakmai felkészülést jelent könyvtárunk munkatársai számára;
- *Növekszik a kollégák kreativitása* a különleges feladatok elvégzése során.

- A könyvtár mindennapi életében eltérő feladatot végzők az egy közös feladatra koncentrálva *csoporthmunkában dolgoznak*, amely szintén alig-alig prognosztizálható kedvező eredménnyel jár.
- A csoportmunkának köszönhetően *javul a munkahelyi kommunikáció*.
- A különböző feladatok végrehajtása során lehetőség nyílik arra, hogy *a kollégák személyisége mind teljesebben megnyilvánulhasson*, hiszen mindenki személyére szabott, önmaga által választott feladatot old meg az egy közös cél érdekében.
- Nem várt, kevésbé örömteli tapasztalataink is akadnak: óhatatlanul ráakadunk ugyanis azokra a hiányosságokra, amelyek a tudatos állományépítés ellenére a gyűjteményünkben léteznek. (De talán fogalmazzunk úgy, hogy hál’istennek így mi magunk akadhatunk rá a hiányokra, s nem az olvasó szembesít vele minket... És legalább van mód a pótlásra.)

Eddigi tapasztalataink:

A legnehezebb feladatnak eddig az egymást követő – de egymástól mégis alapjaiban eltérő rendezvények – *szakmai színvonala viszonylagos egyensúlyának* a megteremtése bizonyult.

Ez több tényezőtől is függ:

- az adott országról hozzáférhető naprakész szakmai információ minőségétől;
- az adott ország diplomáciai testületének „hozzáállásától”;
- az adott ország kulturális intézetével már korábban kialakított kapcsolatoktól;
- a könyvtárosoktól, akik nyelvi szakreferensként, illetve tájékoztató könyvtárosként vesznek részt az adott feladat végrehajtásában;
- az adott országgal az évszázadok során kialakított kétoldalú kapcsolatok hagyományától;
- az egy-egy alkalommal együtt szereplő országok egymáshoz való viszonyától;
- az időtényezőtől, ami nagy előszeretettel „kaszálja” elképzeléseinket;

Egy-egy rendezvény előkészítése ugyanis több ember együttes munkája által történik:

1. Felkérünk külső *szakértőket*, akik lehetnek akár olvasóink is, másrészt „hivatalból”, munkájukból fakadóan az adott kultúrterület alapos ismerői: meghallgatjuk javaslataikat, elképzeléseiket.
2. Az *adott nyelvterület ismeretéért felelős kollégáink* szintén javaslatot tesznek a kiállítási anyag tematikájára, a hangsúlyokra és a megnyitó programjára vonatkozóan.
3. A *tájékoztató kollégák* által előzetesen elvégzett kutatómunka eredményeinek és a javaslatoknak az áttekintése után sor kerül a kiválasztott programok megszervezésére: azaz autentikus előadók felkutatására, a megnyitó rendezvény irodalmi–zenei blokkjának az összeállítására, a propagandaanyag megtervezésére, elkészítésére.
4. Elindul a célzott „felderítés”, a kiállítási anyag gyűjtése, nyomtatása, szkennelése a *számítástechnikusok* bevonásával, dekorációs feladatok elvégzése, a havi aktuális program forgatókönyvének az előkészítése.
5. A meghívó elkészülte fordulópont: ezután teszünk kísérletet a média becserkészésére a rendelkezésünkre álló keretek közt.

Az előkészítés és a végrehajtás során a teljes könyvtári személyzet aktivizálódik, hiszen a következő feladatokat kell együttműködve megoldanunk:

- saját dokumentumaink célzott feltárása;
- a rendelkezésünkre álló adatbázisok adott feladatra történő kiválasztása;
- anyaggyűjtés a rendelkezésre álló adatbázisok anyagából és saját dokumentumainkból;
- dekorációs munka;
- propagandatevékenység;
- postázás;
- információszolgáltatás rendezvényeinkről;
- kapcsolattartás a könyvtáron kívüli együttműködőkkel.

Havi rendszerességgel visszatérő megnyitóink egytől egyig a minőség jegyében készülnek. E rendezvények alapvetően protokolláris indíttatásúak, ezért minden alkalommal igyekszünk elérni azt, hogy minél magasabb diplomáciai szinten képviseltessék magukat az adott országok. Természetesen ehhez színvonalas irodalmi-zenei összeállítást társítunk, arra törekedve, hogy a megidézett kultúra eredeti nyelven is megszólalhasson. A hónap folyamán kerül sor azokra a programjainkra, amelyek a könyvtár szakkönyvtári jellegéből fakadóan főként irodalmi, zenei cseteket, könyvbemutatókat, az adott kultúrkörhöz kapcsolódó előadásokat jelentenek. A kiállítási térben olyan tematikus tablók, plakátok, versek állnak, amelyek az ide betérő számára – ha csak képletesen is – odavarázsolják az adott országot, annak hangulatát, a hozzá kapcsolható irodalmi vonatkozásokat. Ahol ez természetesen megoldható, az olvasószolgálat több más pontján is megjelennek tematikus kiemlések.

E kiállítások összeállításánál arra törekszünk, hogy mindig az adott ország jellegzetességeire tegyük a hangsúlyt: ez azt jelenti, hogy nincs, mert nem lehet két „egy kaptafára történő” rendezvény és kiállítás. Talán nem kell mondani, mennyire megnehezíti ez a munkát. De meggyőződésünk szerint *csak így van értelme*. A kiállítótérben elhelyezett vitrinekben kap helyet az a válogatás, amelyet a könyvtár saját anyagából, tehát alapvetően könyvekből, folyóiratkiadványokból készítünk. Ez igazán nehéz feladat, általában a bőség zavarával kell megküzdenünk a sok-sok értékes könyv láttán. Itt is általában csak az segít, ha egy kiemelt szűkebb témakörben tudunk gondolkodni. A kiállítótér állandó része egy öt tablóból álló blokk, amely az európai egység gondolatát történeti síkon kíséri végig a megszületésétől napjainkig. (Hajdu András történész munkája.)

A rendezvénysorozat már javában zajlott, amikor a kiállítást látogató könyvtárosok biztatásától erőt merítve elhatároztuk, hogy az itt bemutatott kiállítási anyagokat, beleértve a beleölt szellemi munkát, a felkutatott kapcsolatokat is szívesen megosztanánk más érdeklődő könyvtárakkal. Az ötletet tett követte, s így hamarosan útnak indul Tolna megyébe a „vándorkiállítás”, hogy ott először a Megyei Könyvtárban majd a megye több könyvtárában is bemutatkozhatson a „Határtalan Európa”, hogy ott is „találkozhassanak a kultúrák”, mégpedig mindig az adott település sajátosságainak, értékeinek a társításával.

Ezek után talán elmondhatjuk, hogy a kiállítás „önálló életre kelt”. Létével pedig példát mutat arra, hogy a változó világunkban hogyan találjuk meg mi, könyvtárosok a helyünket. Persze sok még a tanulnivalónk, a rendezvénysorozat

is arra tanít bennünket, hogy nem lehet lazítani egyetlen percet sem, nem lehet korábbi sémákat vaktában követni, csak előre lehet nézni és menni. Mi elindultunk ezen az úton. S hogy hova jutunk? A már korábban idézett olasz esszéista szerint „Európa az a tájék, ahol a Föld népei emberi világnak látják a Földet.”

Sóron Ildikó

A költők könyvtára

Könyvtárkép a magyar lírában

A könyvtár több...

Arra a kérdésre: mit jelent számunkra, a ma emberei számára a könyvtár? – minden bizonnyal az ismeretgyarapításban, tanulásban, munkavégzésben, információszerezésben betöltött szerepét helyeznénk előtérbe válaszukban. Ezt bizonyítják a napjainkban készült könyvtárszociológiai felmérések eredményei is.

De vajon tényleg „*csak ez*” jelenti a könyvtár? Vagy esetleg hordoz magában valamilyen többletet is, amit hétköznapi szavakban megfogalmazni nem vagy csak nehezen tudunk?

A könyvtár valóban több, mint információk tárháza. Ez a többlet egy érzelmi többlet, amely a könyvtár fogalmi meghatározásán túlmutat – és magából a könyvtár mibenlétéből fakad. Úgy is mondhatnánk, hogy ez a „hely szelleme”, ami miatt a könyvtárat mint „olyant” is élvezzük – a maga hangulatával, nyugalmaival, varázsával együtt. – És a felmérések a hely szellemének valós létét is alátámasztják.

Mit is jelent a költők számára a könyvtár? Különbözik-e, és ha igen, miben, mennyiben különbözik a költők könyvtárképe a „hétköznapi emberekből” élő könyvtárképtől? Különböznek-e az egyes költők könyvtárképei egymástól?

Ezekre a kérdésekre kerestem a választ magyar lírai alkotásokban a kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Főiskolán készített szakdolgozatomban. Ez az írás ízelítő a keresés eredményeiből.

Könyvtári vonatkozású versek – és kiválasztásuk

Talán nem is gondolnánk, hogy milyen széles azoknak a magyar lírai alkotásoknak a köre, amelyek kapcsolatban állnak a könyvtárral, amelyekben központi szerepe van a könyvtárnak – vagy esetleg a könyvtár az, ami a költőkben a gondolatok, kérdések sokaságát indítja el.

A vizsgált versek többségére elektronikus, teljes szövegű dokumentumok segítségével találtam rá. Azokat a dokumentumokat részesítettem előnyben, amelyekben a szöveg, a vers szavaira is rá lehet keresni, hiszen a könyvtári vonatko-

zású verseknek csak kis hányadánál szerepel magában a címben is a „könyvtár” szó vagy annak valamilyen változata. Így igen nagy számban találtam a könyvtárral kapcsolatban álló verseket, ezért szelektálnom kellett a műveket. Optimális mennyiségre törekedtem, hogy az összehasonlítások, a közös illetve eltérő vonások áttekinthetőek legyenek.

A következő szempontokat vettem figyelembe a versek kiválasztásánál:

Különböző keletkezési idejű alkotásokat választottam ki (az 1450-es évektől kezdve egészen napjainkig). Célom volt ugyanis a versek könyvtártörténeti vonatkozásait is megfigyelni: az alkotások ugyanis hazánk könyvtártörténetéről is ad(hat)nak némi képet.

A versek kiválasztásánál szem előtt tartottam, hogy szerepeljen bennük a könyvtár mint intézmény – a mai értelemben véve (pl. Kosztolányi, Babits versei); a könyvtár mint valaki(k) magángyűjteménye (pl. Tompa M., Petőfi versei); valamint a könyvtár mint magának a költőnek a saját gyűjteménye (pl. Szabó L., Dsida J. versei).

Végül fontosnak tartottam, hogy a versek széles skáláját vonultassák fel a véleményeknek, s megmutassák, mennyi mindent jelenthet az egyes költők szerint, illetve alkotók számára a könyvtár (a „mentsvár”-tól kezdve, a státuszszimbólumon keresztül egészen a „sírbolt”-ig).

Míndezeket figyelembe véve a következő versek szolgáltak vizsgálatom alapjául:

Babits Mihály:	Ritmus a könyvről
Babits Mihály:	Zöld, piros, sárga, barna
Csokonai V. Mihály:	A nagymélt. Gróf Széchényi Ferenc Ó excellenciája nemzeti könyvtárjára
Dsida Jenő:	Kóborló délután kedves kutyámmal útnak eredünk és szeretjük egymást
Faludy György:	A British Museum könyvtárában
Garay János:	Vahot Imréhez
Határ Győző:	„Dicső természet”
Janus Pannonius:	Búcsú Váradtól
Juhász Gyula:	Könyvtár
Juhász Gyula:	Terzinák
Kazinczy Ferenc:	Nagy Gáborhoz
Kosztolányi Dezső:	Az ihlet perce
Kosztolányi Dezső:	Két dal egy szép lányhoz
Kuczka Péter:	11.
Lászlóffy Aladár:	Emléktábla a nemlétező házon
Petőfi Sándor:	Kedves vendégek
Petőfi Sándor:	Szülőimhez
Szabó Lőrinc:	Ady
Szabó Lőrinc:	A becsi iskolakönyvtár
Szabó Lőrinc:	Könyvek otthon
Tompa Mihály:	Ebéd után
Vajda János:	Megnyugvás
Verseghy Ferenc:	A Magyar Músának háladatos öröme
Vörösmarty Mihály:	Gondolatok a könyvtárban

A kiválasztott alkotásokat igyekeztem minél több szempont szerint megvizsgálni. Eredményként igen sokszínű, összetett képet kaptam.

Könyvtártörténet a versekben

A versek – keletkezési idejük ismeretében – sok információt elárulnak az adott kor könyvtáiról, Magyarország könyvtártörténetéről.

Természetesen nem úgy nyújtanak információkat, mintha egy ismeretközlő művel állnánk szemben. Ez nem is a feladatuk: hiszen a versekben az érzelmek, a kézzel nem fogható, hétköznapi szavakkal ki nem fejezhető dolgok dominálnak.

A kiválasztott művek közül legrégebben, 1458-ban keletkezett Janus Pannonius verse. A legfiatalabb vers – Határ Győző alkotása – 1991-ben született.

Humanista könyvtárak

Janus Pannonius és Verseyhy Ferenc alkotásában a humanista könyvtárak gazdagságáról kaphatunk képet. Mátyás király könyvtárára utal Verseyhy Ferenc 1806-ban íródott „A Magyar Músának háladatos öröme” c. verse. Mintegy négy évszázaddal később emeli ki nagy uralkodónk gyűjteményének jelentőségét, arra helyezve a hangsúlyt, hogy lám: már akkor is volt könyvtárunk: „Már Mátyás Királynak szerencsés korában / látni volt Budának hajdani várában / a művelt elméknek szép szüleménnyeit, / a mester kezeknek ragyogó műveit.” A könyv, a könyvtár értéke tehát már régóta jelen van, nem csak a 19. században kezdődött: „Volt már akkor böcse a könyvszekrényeknek...”

A Magyar Nemzeti Könyvtár

A magyar könyvtártörténet egyik legjelentősebb állomását (mikor Széchenyi Ferenc gróf a magángyűjteményét felajánlotta a nemzetnek, megalapozva ezzel a Magyar Nemzeti Múzeumot és vele együtt a Magyar Nemzeti Könyvtárat) több vers kiemeli. Így például Csokonai Vitéz Mihály verse („A nagyméltóságú Gróf Széchenyi Ferenc ő excellenciája nemzeti könyvtárjára”) is Széchenyi gróf előtt tiszteleg: „művét”, a könyvtárat dicséri. Széchenyi volt az, aki lehetővé tette, hogy a könyvek a nemzeté legyenek; tartalmuk, mondanivalójuk napvilágra kerüljön, és ne mcrüljön feledésbe: „...bétöré / az ólom éjnek százszeres ajtajit...”. Mindenki számára hozzáférhetővé váltak íróink, költőink alkotásai: „...ama nagy ember, / Ki nemzetünknek lantosit és / jeles írót a közfényre kiállatá.”

Nemzeti könyvtárunk gyarapodásáról és e gyarapodásban József nádor jelentős szerepéről olvashatunk Verseyhy Ferenc már említett művében. József nádor tiszteletpéldányokat, értékes kézirat- és könyvkincseket adott és vásárolt a Könyvtárnak. E nagylelkű adományozást örökíti meg – többek között – a vers.

„Pillanatkép” a 19. századi magánkönyvtárakról

A főúri és főpapi magángyűjtők mellett a 18. század második felétől köznevesek, tudósok, írók, papok is bekapcsolódtak a könyvgyűjtésbe. Magánkönyv-

táraik általában igen értékes gyűjtemények voltak – az is előfordult azonban, hogy csak a tulajdonosuk hitte értékesnek könyvtárát: gazdagságának jelképét látta benne.

Tompa Mihály „Ebéd után” című versében egy „gazdag Földes úr” könyvtárát ismerhetjük meg: ez a gyűjtemény a státuszsimbólum szerepét tölti be: „Mondá, – s keble dagadt az önérzet miatt – / Hogy ő könyvekre sok százat, ezret kiad, / De bár annyit kivisz író s irodalom: / E szellemkincsekben megtérül gazdagon.” A költő – végigtekintve a könyvek során – szomorúan állapítja meg: „Íme, könyveinek szemét két harmada!”

A Tompa Mihály által ábrázolt státuszsimbólum-könyvtárral ellentétben Kazinczy Ferenc „Nagy Gáborhoz” című versében egy valóban értékes magánkönyvtárát ismerhetünk meg. E magánkönyvtár sajnos – mint ahogyan a vers is tanúsodik róla – az 1802-es nagy debreceni tűzvész martalékkává lett: „Az a való kincs ... hamv lőn. / Hamv lőn könyvtárod is, s a mit belé / Didót, Bodóni, s Baskerville adának. / Az Encyclopédie Bayleddel, a / Természet és Való rosszkedvű férjfiával, / Filangériveral, Montesquieuvél, Raynállal...”

Természetesen mindez csak egy kis része annak a sok-sok könyvtártörténeti vonatkozásnak, melyet a versek tartalmaznak...

A könyvtárak külső leírása

A bennünk élő könyvtárképtől nem vagy csak nehezen tudjuk elválasztani a könyvtár fizikai valóját: azt, hogy milyenek a termek, a szobák, hogyan helyezkednek el a könyvespolcok és azokon a könyvek.

A költők alkotásaikban nem a könyvtár fizikai megjelenését állítják előtérbe. A versek mindegyikében a könyvtár „szellemi mivolta” dominál; az eszmei értékekre, a műalkotásokra és az ezekből fakadó gondolatokra helyezik a hangsúlyt. De azért természetesen több versben is találunk utalásokat a könyvtárak, illetve a gyűjtemények külső leírására is.

Két példát említve: Kuczka Péter könyvtárát „barna, megtömött polcok rendje, vászonba kötött / folyóiratok, irodalom, regények, versek, vitázó / esztétikák, szépségkereső tanulmányok, magyar / verstanok, rímelméletek” alkotják.

Szabó Lőrinc „Ady” című verse a debreceni kollégiumi könyvtár elhelyezkedésébe, környezetébe enged betekintést nyerni: „...Boltos ablakai / az udvarra nyíltak, hol, évekig, / annyit játszottam, jobbfelől pedig, / a belső szentélyből, vén tornyai / látszottak a Nagytemplomnak.”

A könyvtár „helyettesítői”

A költők művészetének kifejezőeszköze a nyelv. Olyan szavakat keresnek és emelnek be alkotásaikba, amelyek képesek a világot saját, költői szubjektumukon keresztül megjeleníteni. A költői szavak közvetítik és teszik átérzhetővé számunkra is azokat az érzéseket, hangulatokat, gondolatokat, amelyek az alkotók valósághoz való viszonyát fejezik ki. Ezt tartva szem előtt kiemeltem a verseknek azokat a szavait, amelyek a mai értelemben használatos „könyvtár” szót

helyettesítik, illetve amelyek közvetlenül a könyvtár költői jellemzésére vonatkoznak.

A „könyvtár” szó helyettesítésének többféle módját figyelhetjük meg:

Nem a mai, hétköznapi értelemben vett könyvtár-fogalomra kell gondolnunk pl. Verseghy Ferenc műve kapcsán, melyben „Mátyás királynak szerencsés korában” létező „*könyvszekrényről*” mint könyvtárról olvasunk.

Érdekes megfigyelni a gyermek Szabó Lőrinc által olyan nagyra becsült iskolai könyvtárat is: „nyílt a *nagy szekrény...*”.

Kuczka Péter könyvtárát „...barna, megtömött *polcok rendje...*” alkotja. – Mindezek tehát a könyvtár „szekrény és polc mivoltát” erősítik meg, ami tulajdonképpen elválaszthatatlan a bennünk élő könyvtárképtől.

Verseghy Ferenc művében Széchényi könyvtárát a „könyvház” szóval helyettesíti – a könyvek háza ez; Csokonai ábrázolása szerint viszont „...*temploma* a szelíd / Múzsáknak...”. Babits szavai ugyancsak a templom-képet asszociálják a „Ritmus a könyvről” című versében: „...könyvtár, / ami volt *szent kincsek csarnoka, és mentsvár.*”

Ezekkel éles ellentétben áll Tompa Mihály metaforája ama státusszimbólum-könyvtárról: „*Sírbolt* az, nem könyvtár, – fojtó lég, szag van ott...”

Juhász Gyula könyvtárt helyettesítő képe, az „*ólomerdők erdeje*” a betűk, az írás, a gondolatok, az alkotások sokaságát egyedi és gyönyörű módon fejezi ki.

Tovább árnyalják a költői könyvtárképeket a könyvtárra vonatkozó szavak, jelzők, hasonlatok – melyek közül talán a legszebb a könyvtár és a haza kapcsolata.

A könyvtárral, a benne levő alkotásokkal, gondolatokkal való teljes azonosulás, egygyé válás figyelhető meg Lászlóffy Aladár művében: „*temetőim*”, „*önmagam*”, „*házam*”, - „könyvtáram”. Aki valamit a hazájának tart, az otthon érzi magát benne: ismeri, szereti; nincsen hiányérzete, honvágya a szeretett dolgok, lények iránt – mert épp ezek megnyugtató jelenléte által teljeseedik ki, valósul meg a haza jelentése. A szeretett, megnyugtató gondolatokat tartalmazó, ismert, kedvelt művek alkotják Lászlóffy Aladár hazáját éppúgy, mint Szabó Lőrinc belsővé tett, a gondolatokkal való egyesülés által létrehozott hazáját is. Ő így ír erről a könyvtár iránt érezhető talán legnemesebb érzésről „Könyvek otthon” című versében: „*Szí-
vemben élt, / ami tetszett, mégis jó volt magam / mellett tudnom, látnom mind-
untalan / a sok nagyszerűséget, ami az / agyam építgette, a sugaras, / nagy, belső
birodalmat, amelyet / házammá tettem...*”

Dsida Jenő költői megfogalmazása saját könyvtára iránt érzett szeretetéről tanúskodik: „*gonddal gyűjtött* kicsi könyvtár”. Petőfi csupán remélt, áhított könyvtárról, kívánságáról azt olvashatjuk: „Végesvégül lesz nekem / *Dúsgazdag* könyvtárom...” Ez a jelző nyilvánvalóan a könyvtár anyagi és eszmei értékére egyaránt utal. Kosztolányi életének is részét képezte a könyvtár: „*Könyvolvasni jártam, / szerdát alig várva, / egy elnyűtt* könyvtárba, / jó időben, sárban.” Móra Ferenc szintén a könyvtárban keresett menedéket Juhász Gyula versének tanúsága szerint: „Te is az *ódon* könyvtárnak zugába / Bújtál...” Az „ódon” szó kettős jelentést sugall. Egyfelől a méltóságot, a múlt, a régiség méltóságát sugározza, másfelől pedig a komorság, a sötétség hangulatát árasztja. De ide is el lehetett menekülni...

Visszatérő, hasonló motívumok a versekben

A verseket vizsgálva fellelhetünk olyan motívumokat, gondolatokat, amelyek több különböző alkotásban is megjelennek.

Ilyen visszatérő, hasonló motívum lehet például a *magasztalás*, a *dicsőítés* megjelenése a versekben. Csokonai Széchenyi tetteit méltatja: „Nagy Gróf! az élők s holtak együtt / Zengedezik kezeid csudáját.” Verseghy pedig József nádor előtt tiszteleg, őt élteti alkotásában: „tökéletességre viszi majd fényünköt.” Tiszteleg a nádor tettei, adománya és a könyvtár előtt is.

Szintén a több versben visszaköszönő motívumok közé tartozik a *gazdagság*, a *státusszimbólum* és a könyvtár kapcsolata is. A gazdagság gondolatával játszik Petőfi Sándor „Szülőimhez” című versében, ahol számba veszi a költő, hogy mit tenne, ha sok pénz birtokosa lenne. E vágyak, álmok körébe tartozik a „dűsgazdag könyvtár” is. Tompa Mihály már említett versében szintén a gazdagság, a vagyon jelképe a könyvtár – ahol azt is láthatjuk, hogy az efféle könyvtárak nem csak kincseket rejthetnek. A versbeli könyvtár birtokosa nem ismeri fel a könyvtár igazi jelentőségét: a könyvtár fontossága a minőségben rejlik, nem a küllemben, a mennyiségben. Láttuk: nincs is élet ebben a könyvtárban; szinte csak dísz tárgyak a könyvek („Búsán tündöklenek aranyzott címeik...”). Ellentétet figyelhetünk meg az érték tekintetében Babits már említett versével, amely a Könyvet élteti. E vers szerinti – szemben Tompa „elmarasztalásával” – szükség van mindenféle könyvre: „... a Könyv is élet, nem hideg kincs az se; / s mint az emberkertben, nem hiányzik gaz se: / de a gaz is trágya, ne bánjátok azt se! / Csak a Holnap tudja, jó volt-e vagy rossz-e?”. Ebből a szempontból valóban szükség van mindenféle alkotásra: jóra is, rosszra is, amely a jó éltetését, születését és fennmaradását segíti elő. Hiszen az alkotások jelentősége sokszor csak később ismerhető fel. Lehet, hogy a jelenben elvetjük, de a jövőben már éltetni fogjuk ugyanazt a művet.

Fontos visszatérő motívum a versekben a könyvtár mint a *nyugalom helye*. A könyvtár mint „menedék” általában nem fizikai menedékként értendő. Ám erre is találunk példát Garay János versében („Vahot Imréhez”) – ami talán még napjainkban is aktuális lehet: „S mert télen a könyvtárnak olvasóját / Jobban fűtötték, mint szállásomat, / Tanyát ütöttem foliansi közt.”

Gyakoribb azonban az a gondolat, hogy a léleknek, a szellemnek szolgál menedékkül. Itt ugyanis olyan gondolatokkal találkozhatnak a költők, amelyek rokonságban állnak az ő gondolataikkal, amelyek visszhangjai az ő kérdéseiknek, érzéseiknek – és ezek megnyugvást adnak a kereső, gondolkodó szellemnek. Ez a motívum a versek igen jelentős részében megfigyelhető. Határ Győző így fogalmaz: „már csak a könyvtár nyugalma kell.” („Dicső természet”)

A költői lét értelme, célja és a könyvtár kapcsolata Félelem az elmúlástól – továbbélés a könyvtárban

Így érkezünk el ahhoz a gondolatkörhöz, amely szintén a visszatérő motívumok közé sorolható. Mégis szeretném elkülöníteni ezt a többitől, mert ezek a gondolatok azok, amelyek döntően rávilágítanak arra, ami miatt a költők számára egyfajta többletet jelent a könyvtár.

És ez nem más, mint a költői lét értelme, célja, az elmúlás, a továbbélés és a könyvtár kapcsolatának kérdésköre – amely számtalan lírai alkotást áthat.

Az alkotók, a művészek – így a költők – esetében is az élet értelmének, az elmúlásnak és a továbbélésnek a kérdésköre talán bonyolultabb, mint a „hétköznapi emberek” esetében. A költők feladatuknak érzik, hogy alkossanak, ez a belső késztetés hajtja őket. Műveikbe a saját énjüket viszik bele. Így tehát az alkotás tulajdonképpen maga az alkotó is: az ő szubjektuma, érzés- és hangulatvilága hatja át a művet. Az írók, költők művei a könyvekben, a könyvtárakban találnak örök hazára, ahol nincsen elmúlás, ahol ezáltal maguk az alkotók is továbbélnék, megleglik hazájukat, megnyugvást.

Néhány műben azonban azt látjuk, hogy a költő nem fogadja el ezt a „megoldást”. Juhász Gyula „Terzinák” című versében arról beszél, hogy az emberi élet mulandó, a könyvtár is csak átmeneti szállást nyújt az embernek; az írás, az életet tükröző írások is céltalanok: „Mert ólomerdők erdeje mi végett, / Ha meghúzódni sem tudsz benne végül...” A költő nagy kérdése megválaszolatlan marad: „Mi marad itt meg végső menedékül...?”

A művek döntő többségében azonban a költő elfogadja a könyvekben, a könyvtárban megtalált megoldást, a megnyugvást.

Vajda János „Megnyugvás” című versében hosszas lelki-gondolati vívódáson megy át, míg eljut a megoldásig, a megnyugvásig. Kezdetben nem hisz a könyvekben, a könyvtárban való végső menedékben. Kételyének ad hangot: „A pár sort, mely még rólatok szól, / Kirágta a könyvtár-egér, / S nem lesz e földön semmi többé, / Se nyomotok, se árnyatok, / Mi egykor itten azt jelölné, / Hogy éltetek, hogy voltatok...”. Mi van akkor, ha megsemmisülnek a könyvek, a könyvtárak? – A pesszimizmusát, a kételyét azonban legyőzi az örök igazságban való hit: minden változik, de nem múlik el nyomtalanul. Az élet örök körforgás, mindig van megújulás. A mulandót mindig átmenti valami: a költő a műveiben, a Mű a könyvekben és a könyvtárakban él tovább. Ha pedig ezek megsemmisülnének, az emberi lelkekben. Ha „Kirágta a könyvtár-egér” a könyvekből, az emberek lelkéből senki sem tudja kivenni azt, ami ott van: „...lelkén ... átrezeg, ... Mit lelkem egykor érezett.”

Babits Mihály „Ritmus a könyvről” című alkotásában vallja, hogy a könyvek az életet hordozzák, a valóságot – és benne az alkotókat a gondolataikkal. E vers szinte megerősíti Vajda János gondolatait: a művek az emberekben élnek (tovább): „...mert a Könyv is Élet, és él, mint az ember - / így él: emberben könyv, s a Könyvben az Ember.”

Az alkotásokban, a könyvekben, a könyvtárakban való „túlélés”, megnyugvás gondolköre által áthatott verscek közül végül még Lászlóffy Aladár versét emelem ki („Emléktábla a nemlétező házon”). Ez az alkotás gyönyörűen kifejezi azt a megnyugvást, azonosulást, megoldást a továbbélésre, amelyet a könyvtár nyújthat a költő számára: „Itt lenni – ez a halál előtt megtalált megoldás, / ez a hazám.”

A könyvtár hétköznapi értelemben vett fogalmán túlmutató többlet a költők esetében nem másból, mint magából a költői létből fakad. Műveik a könyvekben, a könyvtárakban találnak örök hazára, ahol nincsen elmúlás, ahol ezáltal maguk az alkotók is továbbélnék, megleglik hazájukat, megnyugvást.

Könyvtár: híd a múlt, a jelen és a jövő között

„...a Könyv kapcsol multat a jövőbe...” – vallja Babits Mihály („Ritmus a könyvről”). A könyv, a könyvtár képes a nemzedékek összekötésére a benne rejlő gondolatok, üzenetek által. Az eszméket, az érzéseket, a szívüket képes a távolságot és az időt legyőzve összekötni.

Csokonai a Széchényi gróf előtt tisztelgő versében felismeri Széchényi tettének nagyságát. azt, hogy lehetővé tette: a könyvek és tartalmuk ne merüljenek feledésbe: „...bétöré / Az ólom éjnek százszeres ajtajit”; illetve újra napfényre kerüljenek: „...ki annyi halottait ismét / Életre hoztál...”. A ma embereinek üzenhetnek a múlt alkotói: a könyv, a könyvtár átörökíti, közvetíti gondolataikat.

Kazinczy „Nagy Gáborhoz” című alkotásában ugyancsak kiemeli a könyvtár múltat és jelent összekötő jelentőségét – elsősorban történeti szempontból: „Házánk viszontagságainak tanúji...”

Veretes költői megfogalmazásai ezek annak, hogy szükség van a könyvekre, a könyvtárra: ne merüljenek feledésbe a már megtalált gondolatok.

A könyvtár valóban több, mint információk tárháza – előlegeztük meg a bevezetőben, s mondjuk most még egyszer, megerősítve a költők által. De annak bizonyításául, hogy a prózaírók véleménye is hasonló, zárjuk a gondolatmenetet Esterházy Péter szavaival:

„...az embernek olyan haza kell, ahol talaj, munka, barátság, pihenés és szellemi befogadóképesség egyetlen természetes, kiegyensúlyozott és rendezett egészet, sajátos és egyéni világmindenséget alkot. A haza legjobb meghatározása: a könyvtár.”

Bíró Etelka

Bényei Miklós: Kossuth Lajos és Debrecen

Megvesztegetően egyszerű, magától minden további magyarázkodást eltoltó *Bényei Miklós* könyvének címe: *Kossuth Lajos és Debrecen*. Két, első hallásra is teljességgel világos kategória, fogalom, megnevezés, és közöttük az egymásra utaltságot, összefüggést, egymásra vonatkoztatottságot kifejező és. Aki csak a címlapot látja, tudhatja, mit fog találni a műben. És azt is találja. A dolog azonban mégsem így, mégsem ennyire egyszerű.

Hogy miről szól, mit tárgyal a mű, azt Bényei Miklós a következőkben körvonalazza: „Noha mai tudásunk szerint Kossuth a szabadságharcot megelőzően sohasem járt a városban, idefűződő kapcsolatai jóval korábbi keletűek. Lényegesen elmélyültek ezek a márciusi forradalmat követően. Az ekkor tartott első közgyűlésen »fonódott először Kossuth Lajos neve – mintegy hivatalosan is – Debrecen történetébe, hogy azután fárosza legyen a nagy küzdelem napjaiban, majd visszavárt reménysege a megpróbáltatások hosszú éveiben« [az idézet Oláh Gáborról származik]. A többszöri levélváltás és a ritka személyes látogatások révén az összeköttetés a több évtizedes száműzetés idején is megmaradt, a volt kormányzó helyi kultusza pedig fokozatosan kiteljesedett, új és új elemekkel bővült, élete végén pedig jól érzékelhetően felélénkült. Kossuth Lajos születésének kétszázadik évfordulója különleges és ünnepi alkalom kínál arra, hogy ennek a több évtizedes kapcsolatnak a történetét a részletekig hatolóan felidézzük, sokat merítve a korabeli forrásokból: levelekből, jegyzőkönyvekből, újságcikkekből, visszaemlékezésekből stb. Elsősorban arra törekedtem, hogy a politikusnak a cívisvárosról írt sorait, beszédrészleteit minél teljesebben feltárjam. Hasonló szándék vezérelt a debreceniek Kossuthhoz intézett leveleinek, táviratainak közzétételével. Erősen válogatva, többnyire csak jelzésszerűen idézem viszont az itteniek sűrűn publikált cikkeit, gyakori emlékbeszédeit. Az eredeti kútfők számottevő hányada most jelenik meg először nyomtatásban, sőt az egykorú sajtóközlemények egy része sem látott napvilágot azóta. Természetesen kísérletet teszek az események, jelenségek számba vételére és mindezek történelmi hátterének, előzményeinek, összefüggéseinek, netán következményeinek felvázolására is. Sok esetben szükségessé vált értelmező adatok vagy észrevételek beiktatása. A kötet helytörténeti munka, ennél fogva elsődlegesen a lokális vonatkozásokra összpontosít”.

Világos szöveg ez, ám – szerintünk – némileg félrevezető, egy bizonyos módszertani purizmus okán. Mert hisz világos és a könyvet forgató számára igen élvezetes ajándék, hogy Kossuthnak a debreceniekhez, Kossuthnak Debrecenről, a debrecenieknek Kossuthhoz vagy Kossuthról szóló írásai, Kossuth és Debrecen kapcsolatának írásos dokumentumai hatalmas számban szerepelnek a munkában, hogy az idézetek (és milyen remek, remekül kiválasztott, mennyire jellemző és

mennyire önmagukat magyarázó idézetek) adják – legalább egy bizonyos fekvésben – a monográfia „főcsapásának” irányát, hogy azok „vezérlik” mintegy az olvasást is, a tárgy értését is, de hát a könyv mégsem vált olyasféle – persze a maga módján értékes és hasznos, instruktív és jól használható, de mégiscsak – szöveggyűjteménnyé, „breviáriummá”, amilyen, hogy Kossuthnál maradjunk, *Szabad György* ismert munkája Nem, amit Bényei az előszóban igencsak visszafogottan és az említett módszertani purizmus jegyében megjegyyez, az éppen nem csak a munka háttéranyagához tartozik. Az – az események, jelenségek számbavétele, az adatok sorjáztatása (stb.) – adja a munka gerincét. Persze nem úgy, hogy Bényei tallózik a hatalmas Kossuth-irodalomban, hogy ismert adatokat mond el százegyedszer. Ám mindenkor és igen gondosan megadja, hogy milyen kontextusban, milyen összefüggésrendszerben és mihez képest kell azután nekünk, olvasóknak értelmeznünk, elhelyeznünk az épp adott idézetet, kiemelt, közölt forrást, megnyilatkozást. Ennek a „tájéolásnak”, elhelyezésnek, prezentálásnak ritka szakmai bravúrjaival találkozhatunk a kötet lapjain. Talán inkább metaforákban próbálnánk meg ezt érzékíteni: nos, a Bényei könyvben mintha sziklafalból, elnagyolt, durván csiszolt háttérből emelkedne ki Kossuth és – a másik oldalon – Debrecen „alakja”, és csak azokon pontokon válna aztán mindkét roppant hatalmas entitás finoman kidolgozottá, minuciózusan csiszolttá, apró részleteikben is remekül megvilágítottá, ahol és amikor egymásra vonatkoztatnak. Ez a hallatlanul éles kidolgozottság azután új fényt vet a háttérre (a sziklákra) is, és így tovább. Régen dialektikusnak nevezték volna ezt a módszertant. Nagy mesterek kezében csodákra képes. Bényei – e könyv óta nem lehet kétség – a nagymesterek közé tartozik.

Az imént már rá is tértünk ennek a módszernek a bemutatására. Ez a mű nem úgy készült, hogy Bényei elkezdte végigvenni azokat a fondokat és sajtótermékeket, azokat a „gyanús” dokumentumokat és kiadványokat, azokat a jegyzőkönyveket és leírásokat, azokat a megnyilatkozásokat és méltatásokat (stb.) amelyekben Kossuthról szóló, Kossuthtal kapcsolatos információkat vélt, remélt találni. Nem. Bényei ismerte, ismeri Debrecen irodalmát (a legutóbbi fényes bizonyíték erre bibliográfiai csúcstermékje, a *Debrecen története* hetedik kötete), természetesen csak (de hát ez a csak egy egész világ!) speciális szűrőt kellett helyezni erre az általa oly igen ismert, erre az általa olyannyira át- meg átbúvárolt anyagra, hogy a Kossuth-vonatkozások, a Kossuth-indíciók kiugorjanak, láthatóvá váljanak. Természetesen nem használta fel minden forrását. Igen gondosan (néha az az érzésünk, egyenesen önfeláldozó módon) válogatott, szelektált, el- meg elhagyott. Elsősorban természetesen a mázsaszám meglévő helyi irományokból, amelyek, ez teljesen nyilvánvaló, tömegükkel persze nagyon is tanúskodnak több mindenről is, külön-külön számbavételük azonban feltétlenül redundáns lenne. (De hogy nem minden esetben az, és ezt Bényei is jól érzi, arra tanúság a kötet végén közölt, debreceni költők, jórészt persze fűzfapoéták, Kossuthról írt verseinek egyszerre roppant informatív és mulatságos, egy egészen speciális forráscsoportot közszemlére tevő kisantológiaja.) Nem válogatott azonban azokból az anyagokból, amelyek Kossuth viszonyát reprezentálják Debrecenhez. Sőt! Itt néha egészen mikroszkopikus szintre is lehatol – nagyon helyesen. Hogy mit tudhatott például a kicsiny Kossuth-fiúcska Debrecenről, azt – persze forrásszerűen – a híres-ne-

Régi könyvek – könyvritkaságok

Megjelent

A magyar könyvgyűjtő új kézikönyve III. kötete

Előzmények

Az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában, 1939-ben jelent meg **A magyar könyvgyűjtő kézikönyve** című kiadvány, mely az 1888–1938 közötti időszakban felbukkant könyvritkaságok és kézikönyvek árverési adatait adja közre (Makkai László–M. Horváth Magda: *A magyar könyvgyűjtő kézikönyve. Magyar könyvritkaságok és kézikönyvek 1888–1938 közt elért árainak jegyzéke.* MNM Országos Széchényi Könyvtára. Bp., 1939. 231 p. [Az OSZK kiadványai 9.]).

A szerzők sajnálkozva jegyzik meg, hogy összeállításuk, mely három és félezer dokumentum történetét öleli fel, közel sem teljes: elsősorban anyagi okokból csupán háromnegyedét tudták közreadni a kalapács alá került anyagoknak. A kötet minden vonatkozásban takarékosra törekedett. Egyetlen betűrendben sorolta fel az általa ritkaságnak minősített anyagok erősen rövidített leírását. A leírások minden eleme rövidített (szerző neve, kiadás helye stb.), és csupán a bevezető utal a feltüntetés sorrendjéből visszakövetkeztethető árverések megnevezésére. Ma már elgondolkoztatónak tűnik, bár talán csak a válogatók szempontjait mutatja, hogy az indulási árakról például semmit nem árul el a kötet. Valószínűleg ennek magyarázata az, hogy nem elért árnövekedést akart megmutatni önmagában is erősen változó gazdasági háttér mellett, pusztán a tiszta értékek születését. a dokumentumok ritkaságértékét, kultúrtörténeti jelentőségét.

Hosszú szünet után 1969-ben rendezte meg első árverését az Állami Könyvterjesztő Vállalat (ÁKV). Az árverési kalapács igazi értékmérő. Megméretik általa a könyv és a mű iránti érdeklődés, mérlegre kerülnek a valóságos és vélt értékek. Az aukció jó szolgálatot tehet abban is, hogy feltérképezzük, milyen sok kultúrtörténeti értékkel rendelkezünk. – olvashatjuk a bevezetőben.

Már az első árverés is sikeresnek bizonyult, hiszen elenyésző az el nem kelt tételek száma. A sikert és az érdeklődést mi sem igazolja jobban, mint az, hogy az árverések rendszeressé váltak. Évente megrendezésre került a vállalat árverése, s aki átélője volt e korszaknak, igazolhatja: a régi könyvek iránt érdeklődőknek a találkozója eseményszámba ment. Az árverések és ezzel a kalapács alá került és elkelt vagy el nem kelt tételeknek nyomon követése, fejben tartása, az emlékezeten alapuló kínálat vagy vásárlás hamarosan nehézségeket okozott. Az ÁKV maga állította össze első tíz árverésének összesítőjét.

Az első tíz árverést követően az aukcionált tételek száma jócskán megszapordott. Az OSZK Gyarapítási Osztályán egy egészen speciális katalógust állítottak össze, amely tartalmazta az árverések anyagait, az alkalmazott hatósági döntéseket, a nagy előd Makkai–Horváth teljes anyagát is. A Makkai–Horváth alapvetően terjedelmi okok miatt nem foglalkozott az egyedi könyvészeti jellemzők rögzítésével. Nem tekinthetett el azonban ettől az egyes katalógusok árverési tételeinek leírása, részben azért, mert sokszor ez bizonyítja az adott kiadvány eredetiségét, ritkaságát és ezzel értékét is. A speciális katalógus igyekezett az egyes árveréseken előkerülő kiadványok könyvészeti jellemzőinek eltéréseit is nyomon követni. Ez a hatalmas anyagmennyiség a mindennapos használaton túl azt is sugallta, jó lenne közkinccsé tenni mindezt, s ezzel mások munkáját is megkönnyíteni, gyűjtéshez, gyarapításhoz egyaránt segítséget adni.

Ilyen előzmények alapján született meg a névhasználattal is a folytonosságra utaló kötet: **A magyar könyvgyűjtő új kézikönyve (1969–1988)**, mely két kötetben látott napvilágot az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában, Szinainé László Zsuzsa szerkesztésében, 1990-ben. Alcíme – A magyarországi könyvárverések teljes anyaga – is a teljességigényre utal. A húsz év alatt, melynek dokumentumait tartalmazza a kötet, 43 árverést tartottak, ennek eredményeként a két kötet 14 500 tételt, mintegy 25–30 ezer bibliográfiai leírást tartalmaz.

Már ennek a kötetnek az összeállításánál jelentkezett az azóta is fennálló alapprobléma: az összeállítás a dokumentumok nélkül, az autopszia teljes mellőzésével készült, alapvetőnek és pontosnak véve az árverési leírásokat. Tudatában lévén a ténynek, hogy emiatt nem léphet fel teljes értékű bibliográfiai segédletként, elfogadva a leírások pontosságát és megbízhatóságát, mégis sort kellett keríteni némely esetben a pontosításra, vállalva, hogy miután mindez a dokumentumok kézbevétele nélkül történik, további hiba forrása lehet. A rövidített leírások helyett a teljes címléírás közlése volt az egyik fő szempont. A teljesség igényével léptek fel az összeállítók akkor is, mikor kiindulva abból, hogy az árverési tételek nem mindig egyetlen dokumentumot tartalmaznak, valamennyi elem teljes visszakeresését kívánták biztosítani, részben a tételek önálló felsorolásával, részben a gazdag indexapparátus létrehozásával.

A megjelenés utáni években a könyvszakma átalakult, az árverések szaporodtak, s ezzel a tételek száma is jelentősen növekedett. Ezek indokolták, hogy a következő kötet lezárására már három év után sort kellett keríteni. **A magyar könyvgyűjtő új kézikönyve II.-nek** szintén Szinainé László Zsuzsa szerkesztésében jelent meg, több mint 8700 címet ismertető két kötet ugyanúgy teljességre törekedett, mint elődje. Ez a címanyag az 1989–1991 közötti 42 árverésen került elő, és minden, az összeállítók számára ismert árverés összes tételét tartalmazza. Nem változott a kötetek szerkezete, s ugyanazok a szerkesztési elvek is.

A 2002-ben megjelent III. kötet

Az új kiadvány részben folytatása A magyar könyvgyűjtő új kézikönyve eddig megjelent 2×2 kötetének, részben eltér azoktól. Folytatása annyiban, hogy változatlanul legfőbb szándéka nyomon követni a hazai könyvárverések eseményeit, az árverésre kerülő tételleket, azok átalakulásait, bemutatni az előfordulási gyako-

riságot és változatosságot, amely adatok ismerete hasznos lehet gyűjtők, szakemberek, könyvtárosok, kereskedők vagy a könyvek iránt csupán érdeklődők számára is.

A kötet az előző kötetekben felölelt időszakot követő öt év (1992–1996) **115** árverésének kb. **25 000** tételét tartalmazza (az előző kötetek együtt is kevesebb tételt dolgoztak fel) a korábbi kötetekhez képest eltérő tipográfiai és szerkezeti formában.

Eltérés még az előzményektől, hogy jelen kiadvány kevesebb bibliográfiai adatot tartalmaz, nem készültek hozzá mutatók, és nem sorszámozottak a tételek, ezzel szemben az anyag négy részre bontásával, az áttekinthetőbb szerkezeti felépítéssel, a tételeken belüli tagolással, a korábbiaknál terjedelmesebb rövidítésjegyzékkel igyekeznek megkönnyíteni a keresést, és csökkenteni a kiadvány terjedelmét, egyúttal közelíteni a hasonló jellegű nemzetközi kiadványokhoz is.

A leírásoknál az árverési katalógusok anyagát tekintették forrásnak, és csak abban az esetben alkalmaztak módosításokat, amikor ez könyvészeti szempontból nélkülözhetetlen volt.

Az árverések s ebből adódóan az árverezett tételek számának rohamos növekedése miatt eltekintettek bizonyos dokumentumok közlésétől, ilyenek többek között a képeslapok és fotók nagy része, a papírrégiségnek minősülő nyomtatványok tekintélyes része (villamosjegyek, belépők, részvények stb.) – kivéve, ha jelentős személyhez vagy eseményhez kapcsolhatók.

A kézikönyv nem teljes bibliográfiai igényű, csupán a tájékozódáshoz nyújt segítséget.

A könyvet négy részre osztották: *Könyvek, folyóiratok, mappák – Aprónyomtatványok, árukatalógusok, fotóalbumok, fotók – Metszetek, térképlapok, grafikák, plakátok – Kéziratok, okiratok.* Ezeken belül a tételeket a szerzők, szerkesztők és szerző nélküli címek szerint abc-sorrendbe sorolták. A sorrendben a rövid és hosszú magánhangzókat nem különböztették meg. Tételen mindig egy árverési tételt értendő, akárhány kötetből vagy önálló részből áll. A Könyvek fejezetben minden betűfejezet új oldalon kezdődik, kivéve a Q, Ü és Y betűket.

Az egyes szerzők műveit abc-sorrendben, azon belül a kiadások növekvő sorszáma szerint, ezen belül pedig az árverések sorrendjében rögzítették, a HK (hozzákötve) és a HT (hozzátartozik) könyvektől függetlenül. A HK és HT tételeket ismétlődés esetén újból kiírták.

A bibliákat kiadási évszám szerint, a térképeket és látképeket az ábrázolt földrajzi hely (ország, város, egyéb földrajzi név) szerint sorolták.

A cím szerint sorolt, számmal kezdődő könyvcímek a szám kezdőbetűjénél találhatóak, pl. *Ezer 1000.*

Az egy tételen belül ismétlődő név helyett a ~ jelet alkalmazták. A határozott névelőket félkövér kötőjellel helyettesítették, és a cím végén ferde zárójelbe tették, pl.: -régii könyvek./A/.

Az ua.(ugyanaz) rövidítéssel jelölt tételeknél az előző tétellel azonos bibliográfiai adatokat elhagyták, az eltéréseket viszont mindig felvették.

A fordítókat általában nem tüntették fel, kivéve a klasszikusok és modern klasszikusok fordítóit, illetve a neves hazai fordítókat. A bibliáknál zárójelben jelezték a fordítók nevét, illetve monogramjukat. A monogramokat a *Rövidítések*-ben oldották fel.

Amennyiben a műben található aláírás vagy dedikáció nem a szerzőtől származik, külön jelezték, vagy aj.(ajánló, illetve ajándékozó) rövidítéssel jelezték.

Az egy vagy több ívből álló, hajtogatott, tokba helyezett térképmappákat a *Metszetek, térképlapok* fejezetbe sorolták, és földrajzi hely vagy név szerint csoportosították, néhány kivételtől eltekintve (Lipszky, Vasquez, Scheda stb.). A méreteket cm-ben adták meg (20×20). Könyvnek tekintették viszont a könyvformába kötött, önálló címlappal ellátott térképműveket (Görög Demeter stb.), ezek a *Könyvek* fejezetben találhatóak szerző vagy cím szerint.

Néhány fontosnak ítélt sorozatcímet rövidítve, zárójelben jelezték, a *Rövidítések* végén ezeket is feloldották.

Az önálló szerző nélküli, szerkesztett, összeállított, összegyűjtött stb. műveket vagy a közreműködők neve szerint sorolták be, és a név után zárójelben jelezték a közreműködés minőségét (szerk., öá., ögy. stb.), vagy cím szerint vették fel, és hátrébb nevezték meg a közreműködőket. Az ilyen műveket igyekeztek egyféleképpen besorolni. A több mint 1500 utalás nem jelentéktelen részével ezeknek a könyveknek a keresését próbálták könnyebbé tenni.

A kiadványból két fontos bibliográfiai adat maradt ki. Az egyik a kiadó, illetve nyomda neve (kivéve a Kner Nyomdát, amelyet akkor is jelezték, ha a kiadó nem Kner volt), a másik az oldalszámozás és az illusztrációk száma. Az illusztrációkat általában ill. rövidítéssel jelezték, a nemes illusztrációkat, mellékleteket (rézmetset, rézkarc, acélmetszet, művészi fametszet, kőnyomat, linómetszet stb.) részletezték.

A közreműködők neveinek helyes alkalmazását illetően az Új magyar irodalmi lexikon, a Magyar életrajzi lexikon és a Világirodalmi lexikon leírásait vették alapul.

A régi magyar vagy magyar vonatkozású tételeknél minden esetben megadták az RMK, RMNY, Apponyi (Ap) számot, illetve jelezték, hogy hungarika (hung.).

Az első számoszlop a kikiáltási árakat, a második a leütési árakat mutatja magyar forintban. (VK)

(A magyar könyvgyűjtő új kézikönyve III. Szerk. Szinainé László Zsuzsa – Földváry András, Bp. 2002. Ny.n. 504 l. Cérnafűzve, fóliázott kartonkötésben, B/5 méretben.)

Kapható a KRISZTINA Antikváriumban [1013 Budapest, Roham u. 7. Telefon/fax: (36-1) 212-8909], és a **HONTERUS** Antikvárium és Aukciós Házban [1053 Budapest, Múzeum krt. 35. Telefon: (36-1) 267-2642, 317-3270, fax: (36-1) 235-0496].
Ára 12 500.- Ft.

Gróf Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa

Az Országos Széchényi Könyvtár és az Osiris Kiadó *Libri de libris* sorozatában a fenti címmel – még a múlt év őszén – újabb kötetet jelent meg. Nemcsak a könyvsorozatnak kiváló darabja ez a könyv, hanem azoknak a kiadványoknak is, amelyeknek a szerzői céljukul tűzték ki, hogy az ország könyvtáraiban, múzeumaiban és levéltáraiban őrzött térképek katalógusát elkészítve azokat a kutatás meg a közönség számára is egyre inkább feltárhatóvá és hozzáférhetővé tegyék. A 2002-ben, a nemzeti gyűjtemény születésének bicentenáriumán kiadott darab egyben tisztelgés is az alapító, Széchényi Ferenc emléke előtt.

A közelmúltban megjelent, többkötetesre tervezett mű első darabja az egykori Széchényi-gyűjtemény kéziratos térképeinek és atlaszainak katalógusát tartalmazza; pontosabban azokat a darabokat, amelyek ma is az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában vannak, s bennük az adományozó, Széchényi Ferenc ex librise megtalálható. A katalógus 242 tételt sorol fel.

Ez a szám aligha tekinthető véglegesnek; a kutatás még többször is módosíthatja. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratos térképeinek 1990-ben megjelent katalógusa még csak 213 tételt sorol fel a Széchényi-gyűjteményből származóként, a most megjelent kötet elején közölt tanulmányok pedig jól érzékeltetik, milyen tényezők nehezítik a kollekció eredeti darabjainak leltárba szedését.

A katalógus első felében ugyanis öt kiváló tanulmány is olvasható. Az első *Török Enikő* írása *A Széchényi térképgyűjtemény* címmel. A másodikat *Dankó György* írta, ez a *Széchényi Ferenc nyomtatott térképeinek gyűjteménye* címet viseli. A kötetben katalogizált kéziratos térképek egyik különös fajtájáról olvashatunk a továbbiakban *Pászti László Haditérképek Széchényi Ferenc kéziratos térképgyűjteményében* című tanulmányában; *Plihál Katalin Vízrajzi térképek Széchényi Ferenc gyűjteményében* című írása pedig a térképek egy másik sajátos csoportjával foglalkozik. A tanulmányok sorát *Karsay Ferenc* dolgozata zárja, aki a *18–19. századforduló magyar vízépítési munkálatainak felmérési műszertani vonatkozásai* címmel azokról az eszközökről ír, amelyek a térképek elkészítését annak idején kiszolgálták.

Meglepő, amit a Széchényi-gyűjteményről a kötetből megtudunk: nagyságáról a mai napig nincsenek megbízható és véglegesnek tekintett adatok. Van olyan korabeli leírás, amely szerint Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak a száma akár a hatezer darabot is elérhette, de létezik olyan vélekedés is, hogy ez a szám négyezer alatt maradt. A kutatást nehezíti, hogy a gyűjtemény az idők folyamán vándorolt is, egyes térképeket atlaszkötettké egyesítettek, más darabokon pedig – a másodpéldányokon – a nemzeti gyűjtemény túladott. Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött és az eredeti tulajdonpecséték segítségével azonosított térképlapok száma 3200 körül van. Óriási szám ez még akkor is, ha az Európa nagy múzeumaiban és

könyvtáraiban – például a Szász Tartományi Könyvtárban, a dán és a holland királyi könyvtárban, a francia nemzeti könyvtárban vagy a krakkói Nemzeti Múzeumban – őrzött korabeli gyűjtemények állománya ennél nagyobb. Ugyanakkor a magyarországi hasonló gyűjtemények – az Apponyi-gyűjtemény, az Illésházy-könyvtár térképtára, Jankovich Miklós és Horvát István térképei vagy a térképkészítő szakma jeleseinak: Korabinszkynek és Lipszkynek a gyűjteményei lényegesen kisebbek voltak: mindössze néhány száz darabból álltak.

A Széchényi-gyűjteményről és térképeiről szóló írásokat a kötet – rövidített formában – angolul is tartalmazza, s így a könyv idegen nyelvterületen is kiválóan használható lesz. Ha figyelembe vesszük, hogy a bemutatott térképeken ábrázolt területek nagyobbik része ma már nem is esik Magyarország területére, akkor ez a kétnyelvűség – éppen a szomszédos országok kutatói számára – komoly előnyt jelent.

A kötetet négy mutató is gazdagítja: címmutató, személynévmutató, földrajzi-név-mutató és a térképek tartalma szerinti tematikus mutató. A földrajzinév-mutató külön értéke, hogy abban a nevek a térképen alkalmazott eredeti írásmódon kívül magyar alakjukban is szerepelnek, valamint abban a formában is, ahogyan azt esetleg ma használják. (pl. Esseck, Eszék, Osijek).

A lexikon formátumú könyv tipográfiája *Kurucz Dórát* dicséri: az elegáns címlap és az oldalak szellős tördelése az igen szép könyvek közé sorolja a kiadványt. A szépséget szolgálják *Néninger Géza* pazar térképfotói is. A tulajdonképpeni katalógusban ugyanis minden egyes tétel mellett ott látható a tárgyaló térképnek vagy egy részletének fényképe is. Noha a kötet nem térképalbumnak készült, s így ezek a képek csupán illusztrációként szerepelnek a térképleírások mellett, mégis kár, hogy a fotók sokszor igen-igen nagy kicsinyítést voltak kénytelenek elszervezni, s így nézegetésükhöz még a jó szemű olvasónak is nagyítót kell maga mellé készítenie...

Éppen ezért kiváló ötlet, hogy a kötet tartalma egyidejűleg cédlémezen is megjelent, és így a képernyőn a *Pusztai Istvánné* által szkennelt térképek apró részletei is megjeleníthetők.

A lemezen különben a kötet tartalmán felül még további három – ugyanebben a tárgykörben született – tanulmány olvasható, s megtalálható rajta a térképgyűjteménynek a még Széchényi Ferenc életében megkezdett leltárkönyve is.

(Gróf Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa; 1. kötet; kéziratos térképek és atlaszok, szerkesztette Plihál Katalin, Országos Széchényi Könyvtár/Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 448 oldal, 39+242 ábra. Ára 4500 Ft)

Noéh Ferenc

A
MAGYAR KÖNYVGYŰJTŐ
ÚJ KÉZIKÖNYVE

III.

A MAGYARORSZÁGON 1992-1996 ÉVEKBEN RENDEZETT
KÖNYVÁRVERÉSEK
KÖNYV, APRÓNYOMTATVÁNY, METSZET ÉS KÉZIRAT TÉTELEINEK
ÖSSZESÍTETT MUTATÓJA

BUDAPEST
2002

